

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA ALS OG SUNDEVED

HEFTE XXXVIII

MINDER
FRA
ASSERBALLE SOGN

AF
J. RABEN

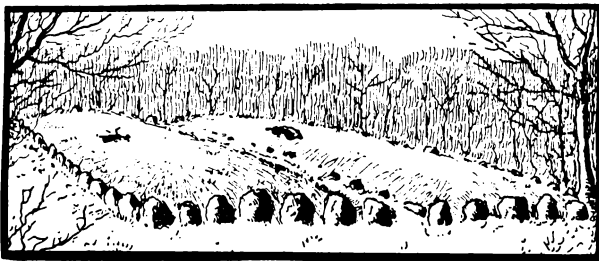

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR ALS OG SUNDEVED
TRYKT VED DY-PO TRYK . SØNDERBORG
1959

INDHOLD

Oldtidsminderne	5
Voldsteder i Sognet	15
Herman Bang og »Det hvide Hus«	24
Sognets Faldne 1914—18	26
Fortællinger og Folkesagn	29
Historisk Samfund for Als og Sundeved 1958—59	51
Museet på Sønderborg Slot 1958—59	53

Tvillingdyssen i Oleskobbel

OLDTIDSMINDER I ASSERBALLE SOGN

I Sognet findes ca. 75 Oldtidsmindesmærker, der dog for de langt flestes Vedkommende ligger som overpløjede og stærkt udjævnede Højtømter. Kun faa Mindesmærker er helt bevaret.

De fleste Grave ligger i Sognets sydlige Del, hvor der findes større Samlinger af Høje, iøvrigt ligger de spredt over hele Sognet. Mange Steder er fundet Bopladser fra den romerske Jernalder. En større Gravplads fra Bronzealderen kendes syd for Asserballe.

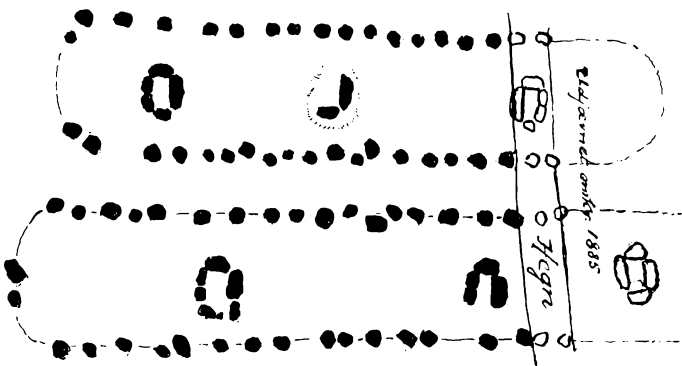
Den smukke Stenalder-Gravplads i Blomeskobbel, Tvillingdyssen i Oleskobbel og Dyssekamret ved Vertemine findes beskrevet i »Fra Als og Sundeved« XIV Hefte: »Oldtidsminder på Als«.

Østligst i Sognet, paa Ankulgaards Marker, ligger en Langdyse og en Rundhøj. Langdyssen »Bonneshøj« er 27 Meter lang og 10 Meter bred, den har bevaret en Del af Randstenene og har vistnok to Kamre. Den er f. T. saa tæt bevokset med Tjørn og Krat og der er hidtil ikke foretaget en nøjere Undersøgelse. Rundhøjen »Ankulshøj« ligger ved Gaarden, er af en tidligere Ejer bleven omdan-

net til et Udsigtspunkt. Rundt om Højen er et Stykke af Foden afgraved og Randstenene er sat som et Stendige omkring den. Begge Mindesmærker blev fredlyst i 1930.

Øst for Pindesholm ligger en anselig Langdysse med Længderetning NNV—ØSØ. Den er 28 m lang og 7 m bred mellem Randstenene, af hvilke 50 er bevaret. I en af Randstenene ved Højens Vestende findes nogle svage skaaleformede Fordybninger. Højen har to tilsyneladende urørte Kamre, dog er Stykker af Dækstenene afkløvet. Jordhøjen er 1—1,5 m høj. Mindesmærket blev fredlyst under Jordlovsudvalget i 1933.

Lidt Nordøst for Langdyssen laa en Runddysse »Pin-neshøj«. Den blev udjævnet i Tiden 1856—58. Hertug Ernst Günther af Augustenborg († 1922) var i Besiddelse af en farvelagt Pennetegning, tegnet af Albrecht Adam i Aaret 1837, da han opholdt sig hos Hertug Christian August, for at male Billeder af Hertugens Heste. Efter Billedet har det været et meget smukt Dyssekammer med Overligger. Den lille Høj var omgivet af Randsten.

Bokhøj ved Asserballe

Paa Gaardejer Hans Duus' Mark ved Asserballe laa indtil 1932 et af Sognets interessanteste Mindesmærker. To Langdysser, som kaldtes »Bokhøj«, laa Side om Side med kun 3 Meter Mellemrum mellem Stenrækkerne. De

laa med en Længde af 33 og 28 Meter, og havde begge en Bredde af 8 Meter mellem Randstenene. I begge Højrygge har været tre Kamre. Dækstenene manglede overalt, men Randstenene var temmelig tætsluttede.

I Pastor Sabros Beretning om Præstegaarden, 1807, nævnes, at man ved Tilbygningen ved Hjelmen (5 Fag mod Nord) tog Grundstenene fra »Bokhøj«. — De store Sten er sikkert udkløvet af Dækstenene fra disse Kamre.

En smukt bevaret Rundhøj ligger i det sydøstlige Hjørne af Oleskobbel, ud mod Havet. Denne har et Tværmaal af 18 Meter og en Højde af 1,7 Meter. Enkelte Randsten rager frem af Skovmulden.

Ude ved »Morhøj«, hvor Vejen fra Gammelgaard—Almsted krydses af Fodstien, der før førte til Asserballe Station, var en Stente. Dens ene store Sten var »fyldt med Huller og Streger«, desuden var der et »Aftryk af Fandens Haand« i den. Folkemunden vil vide, at Fanden altid spillede Kort ved denne Sten og at de indgnedne Streger og Huller var hans Kortregnskab. Der var ingen der kunde læse eller tyde de underlige Tegn paa Stenen.¹⁾

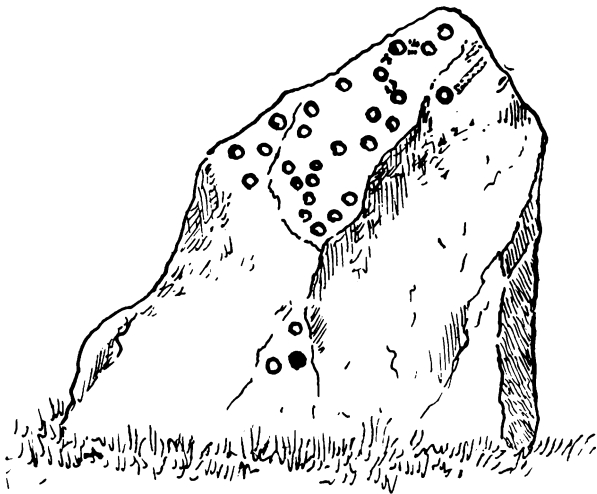
Stenen blev slaet til Skærver kort efter 1900. De omtalte »Huller og Streger« har sikkert været Skaalgruber og Helleristninger. Den blev almindeligt kaldt »Skrevensten«.

I Krigsvinteren 1917—18, da russiske Krigsfanger arbejdede mange Steder paa Gaardene, blev de, naar der ikke var stort af bestille hjemme, sendt ud paa Markerne for at kløve Sten. Derved er flere Oldtidsminder gaaet tabt. Paa Vertemines Marker blev to Sten med Skaalgruber slaet i Stykker.

Den ene laa i det østlige Skovdige ved Pindesholm. Stenen var ca. 1,00 m bred og 0,60 m høj. Paa den mod Øst vendende, jævne Flade fandtes 21 smukt indgnedne Skaalgruber.

Den anden stod paa Vertemines Mark ved Krattet nord for Pæleværk. Stenen var 1,10 m høj og 1,20 m bred med 28 Skaalgruber. Enkelte Gruber var forbundne med indgnedne Riller.

¹⁾ Meddelt af Smedemester Jørg. Hansen, Asserballe.

Skaalsten ved Pinnesholm

Forpagteren af Vertemine, Th. Jacobsen, opdagede først senere at Stenene var borte, endskønt Russerne havde faaet Paabud om at lade den staa.

I Blommeskobbel findes ogsaa en Sten med Skaalgruber.

I Blommeskobbel ligger en lille Runddyse tæt ved Sydøsthjørne af den sydlige Langdyse. Gamle Folk kunde fortælle, at Kamrets Dæksten blev revet ned ved et Lynnedslag for et par hundrede Aar siden.¹⁾

Denne Begivenhed nævnes ogsaa i Pastor Westi Egebergs Optegnelser (Lysabild, 1729):

»Den 25. Juli 1718 var det et smukt Solskin indtil ungefehr Kl. 5 eller 6. Vejret stod aldrig stille, men lod altid hid og did. Da Solen gik til Bjerge kom der en stærk Torden med svære Lyn. De var store og stærke at se paa Himlen. Hen paa Natten kom Tordenen rigtig op. I dette svære Guds Vejr slog Tordenen ned i Hadspryng

¹⁾ Meddelt af Rasmus Harboe, Kettingskov.

(Hjortspring) og gjorde Hollænderen en svær skade paa nogle hundrede Mk., den brændte nogle Huse af. Samme Tid slog Lynet ned i Blommes Kobbelt i en Bøg, som den fliede ilde til. Der laa en stor Sten paa nogle andre. Den samme Sten flyttede sig herfra hen paa et andet Sted. Mange andre Steder slog det ogsaa ned.«

Dækstenen laa endnu ved Højens nordre Fod, da Dysen blev restaureret i 1935. Nu staar atter en smuk Bøg paa Højen, den breder sin Krone skærmende over Dyssen.

Lidt syd for denne ligger en anden Dysse, der nu er stærkt forstyrret. Kamrets Bæresten, der var ret toppede, laa synlige over Jordhøjen og den store Overligger laa som »Rokkesten« over den. En Børnehaand kunde »vippe« med den. Naar Børn satte sig én paa hver Ende, kunde de »gynge« paa Stenen og den blev almindeligt kaldet »e Gyngsten«.

Omkring 1877 blev forskellige store Sten fra de store Mindesmærker i Blommeskobbel kløvet. Man ville bruge dem til Bygninger, Trappesten o. l. Der blev ogsaa kløvet Stykker af »Gyngestenen«, derved tabte den sin Ligevægt og skred ned.¹⁾

Den omtalte Bronzealdergravplads syd for Asserballe, hvor der kendes 20 Grave fra den ældre Bronzealder, ligger paa Landmand Chr. Wrangs Mark »Midt-Munkemark« syd for den smukt bevarede Gravhøj »Loddenhøj«. Gravene findes dels i Højtømter, dels under flad Mark.

I en stærkt udpløjet Høj fandtes tre Grave. Ved Pløjningen i Efteraaret 1932 stødte Chr. Wrang paa en Stenbunke. Han hentede en Hakke for at bryde Stenene op og da han trak Hakken tilbage, sad der en lille grøn Metalæske paa den ene Hakketand. Han standsede Arbejdet og tilkaldte Sønderborg Museum.

Det var en ca. 2 Meter lang og 1,5 Meter bred Stenbunke, der laa i Retning SØ—NV. Paa dens jævnt brolagte Bund laa den lille Æske, en Arming og en Kniv af Bronze. Den nævnte Æske er en lille Smykkedaase af Bronze, den indeholdt to Spiralringe af enkelt Guldtraad

¹⁾ Meddelt af Rasmus Harboe, Kettingskov.

og to sammenbøjede Stumper af Guldtraad, formodentlig Øreringe. Gullet, som er Danefæ, blev indsendt til Nationalmuseet og Wrang fik den lovmæssige Erstatning.

Ved Undersøgelsen af Gravens Omgivelser fandtes de to andre Grave. I den ene fandtes en smukt ornamenteret Bronzearmring, en Kniv og Underdelen af et Lerkar. — Den tredje Grav indeholdt kun nogle smaa Brudstykker af Bronze. I alle Grave laa de brændte Ben spredt over Gravbunden.

I andre Grave fandtes forskellige Bronzegenstande, Bøjlenaale, Knapper, Brudstykker af Ringe, en Syl med Bronzehæfte o. a.

★

Kontorist Hans Hansen ved Invalidenævnet bragte Museet i 1954 en mærkelig lille Sten, som han havde fundet i en Stenbunke ved Vejen Almsted—Gammelgaard i Nærheden af Morhøj. Det var Sten, samlet paa Marken og lagt ud til Vejen.

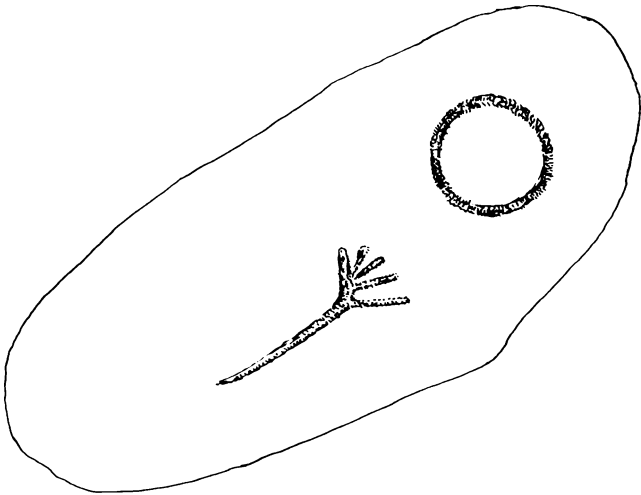
Det viste sig at være en særlig interessant Helleristningssten. Den er 21 cm lang, af trekantet Form og afrundet ved begge Ender. Paa den ene flade Side er indridset en lidt oval eller kredsformet Ring, 2—3 mm dyb og 4—4,5 cm i Tværmaal.

Ved Siden af, eller under denne, ses en 6,5 cm lang Indridsning der tydes som en Arm med Haand med spredte Fingre. Sten med lignende Armmotiver kendes flere Steder i Landet. Betydningen er vanskelig at forklare, men uden Tvivl har Stenen sin kultiske Betydning, og Formodningen, at den har med Frugtbarhedskulten at gøre, ligger nærmest. Haanden griber efter Solen.

★

Paa Sandersens Gaard i Kettingskov har der indtil 1940 været opbevaret et Kranium, som har været omgivet af en Del Mystik. Det laa paa Ladeloftet over Karlekammeret sammen med en Del Jernredskaber. Det var vanskeligt at opnaa Tilladelse til at se Kraniet. Det maatte ikke fjernes fra Gaarden, og gamle Sandersen vaagede strengt over det.

I en lang Aarække har Kraniet været sporløst for-

Morbøj-Stenen

svundet. For en Del Aar siden faldt Laden, hvor Kraniet havde ligget, sammen under en stærk Storm. Ved Oprydningen maa Kraniet være blevet fundet og bragt over i Gaardens Aftægts hus, hvor det blev gemt paa Loftet. Her blev det senere fundet og Ejeren har overladt det til Museet paa Sønderborg Slot.

Om Sagens Sammenhæng fortælles:

— I 1865 gravede Arbejdsmand Claus Kühl Tørv i Karodam, der hørte til Sandersens Gaard, og fandt ved dette Arbejde Skeletter af Mand og Hest samt Tøjrester. Desuden fandtes et Sværd, Stigbøjler og Sporer, Spænder, Beslag og Seletøj og andre Smaagenstande af Jern.

Rytterens Kranie og de fundne Jernsager blev taget med hjem til Gaarden, hvor de blev lagt op paa Loftet over Karlekammeret. Da Laden faldt sammen, er de skrøbelige Jernsager sikkert blevet knust, og man har ikke lagt Mærke til dem ved Oprydningsarbejdet. Kun Kraniet er blevet fundet og gemt paany i Aftægts huset.

I 1910 har Dr. Wullenweber set Fundet og skitseret

Sværdet, Sporer og Stigbøjler. Efter disse Skitser at dømme er Fundet fra Vikingetiden. Efter Dr. Wullenwebers Beretning bestod Fundet af et 71 cm langt Jernsværd, brudt i to Stykker, 2 Jernsporer, 2 Stigbøjler, i den ene sad en Rest af Læderremmen, forskellige Spænder med Rester af Læder og andre Smaating af Jern, der formodentlig har hørt til Seletøjet.

Jernsagerne er, som nævnt, alle gaaet tabt.

★

Den fynske Digter K. L. Kristensen, skriver i sin Digt-samling »Lønligt Lys« (København, 1940) om

Dysserne i Blomeskobbelen:

Skovvejs gaar det under Løvet
bort fra Støjen, bort fra Støvet
dér, hvor Døgnets Dont bli'r øvet.

Lyset gennem Lønværks-Sien
siver ned. Og over Stien
synger Fugle, summer Bien.

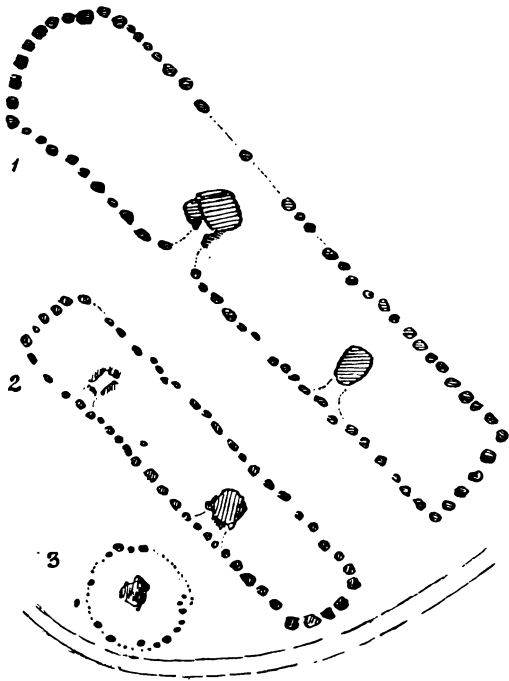
Solstænk Stiens Mosbund boner
lyst den store Stilhed toner
under brede Bøgekroner.

Mos og Solguld dækker Gruset,
hvor du ensomhedsberuset
vandrer frem i Stilhedssuset.

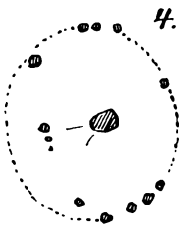
Vandrer Stien, kratgemt, kroget
selv lidt ør af Stilhedskoget
til du standser brat ved noget.

Sært bli'r Sindet gennemskælvet
under Højskovsgrenehvælvet
af et Syn, der sletter Selvet.

Mellem Stammer gemt og ene
stiger Dysestedets Stene
under Højskovs brede Grene.

→ N.

Blomeskobbel.

Højskovs Helg kun ret kan tjælde
Hvælvet over Stedets Vælde,
disse Dyssers dybe Ælde.

Skovmulm møder Solens Flammer,
men de slikker Dyssens Kammer
og de høje Bøges Stammer.

Gennem Dyssekamrets Fuger
naa'r de ind, hvor Fortid ruger
og dens Dybde Døgnet sluger.

Lyset gennem Løvværk glitrer
falder gnistvis ned og knitrer
i det Mulm, hvor aar forvitrer.

I det Mulm, der magtfuldt gemmer
alt, hvad Døgnet flygtigt glemmer,
gløder Solskinsgnisters Emmer.

Her, hvor Lyset Mørket møder
og i Dyssens Gravmulm gløder
Skinner Liv, som intet øder.

Noget evigt har vi øjnet
her, hvor Helgen møder Søgnet
og Aarhundrederne Døgnet.

I hint Dyb af Mulm og Minde
gløder Liv, der skal forbinde
Før og Nu og aldrig svinde.

Evighedens Løngang krydser
Døgnets Vej, hvor Solen drysser
Gnistregn gennem Liv paa Dysser.

Liv i Nu af Fordum flammer
dér, hvor Dagens Straaler rammer
Dødens Mulm i Dyssens Kammer.

VOLDSTEDER I SOGNET

MUNKGAARD

I Vor Frue Kirke i Odense staar en prægtig Gravsten over *Jørgen Hartvigsen* og *Anna Sehested* med begge Billeder omgivet af en Ahnerække paa 35 Vaabenskjolde. Forneden staar:

»Her ligger begravet erlig oc welbyrdig Mand Jürgen Hartvigsen til Munckgaard, som døde her i Odense den 23. Febrvarii Aar 1596 med sin Kære Hvstro erlig oc welbyrdig Frv Anne Sestede Benedictvs-Sestedis Daatter til Melwedgaard som døde den Aar Gvd gifve dennom en gledelig Opstandelse«.

Jørgen Hartvigsen, Søn af Anders Hartvigsen til Munkgaard, var 1551 Hofsinde paa Melvedgaard, hvor han lærte Benedikt Sehesteds Datter, Anne, at kende.

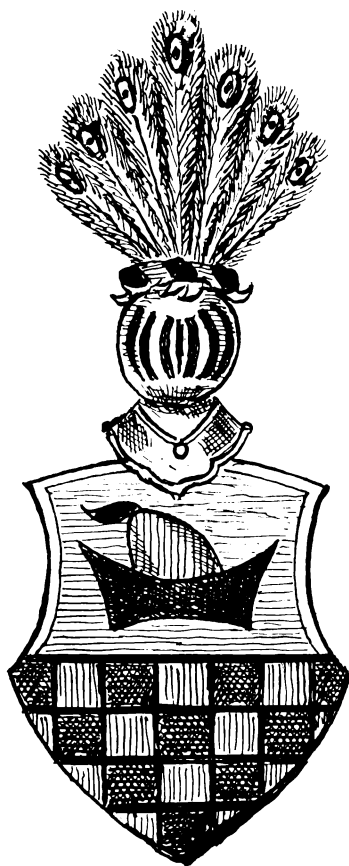
Den adelige Slægt Hartvigsen til Munkgaard hørte hjemme paa Als. Den førte et tværdelt Vaabenskjold, hvis nederste Felt er skaktavlet rødt og blaat, mens det øverste viser en rød Jødehue med gult Opslag i blaat.

Munkgaard laa syd for Asserballe. Voldstedet ses endnu. Det ligger paa Gammelgaards »Munkkobbel« — som har faaet Navn efter Borgen — imellem Gammelgaard og Asserballe. Der er ikke meget tilbage; en lille Forhøjning, hvor Jorden er fuld af Murbrokker, omgivet af en fugtig Sænkning som Rest af den tidligere Voldgrav. Paa et Kort over Gammelgaards Jorder fra 1796, som gemmes i Arkivet paa Sønderborg Slot, er Voldstedet indtegnet. Paa samme Kort findes flere Gravhøje indført med de gamle Navne: »Leuenhøj«, »Eschehøj« og »Sivartshøj«¹.

Følgende Sagn bringer Sivartshøj i Forbindelse med den gamle Herregaard:

En Vikingehøvding Sivart eller Sivert, som blev dræbt ved et Overfald paa Munkgaard, ligger begravet i Højen.

¹) »Sivartshøj« er den store Gravhøj med den smukke Trægruppe ved Vejen mellem Gammelgaard og Vertemine.

Hartvigsen paa Munkgaard

Sivert var kommet fra Fyn med sine Skibe og havde hjemløgt hele Landet fra Kettingkov til Munkgaarde. Junkeren paa Munkgaarde var Siverts gamle Fjende, og paa ham skulde der øves Hævn. Men Junkerne paa Gammelgaard og Munkgaarde var Venner, og med forenede Kræfter slog de Sivert og hans Folk tilbage. Sivert, som

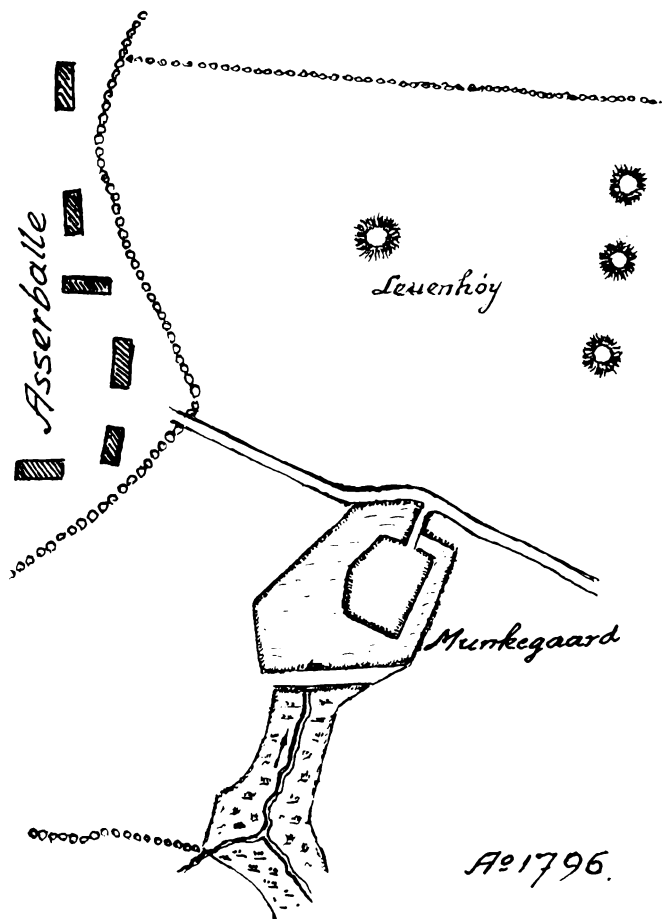
lige vilde styrte sig paa sin Dødsfjende, Junker Hartvig til Munkgaarde, blev slaet til Jorden af en af Gammelgaards Karle. — Om Natten kom Vikingerne tilbage for at søge Siverts Lig. De fandt det og gravede det ned paa Stedet og kastede en Jordhøj over Graven. Og saa trak de sig tilbage uden at prøve et nyt Angreb paa Munkgaarde.

I Aaret 1506 nævnes Hartwig Andersen paa Als; han nævnes igen blandt de Adelsmænd, som 1523 hyldede Frederik I. som Konge, og anføres der med to Heste. 1530 nævnes han med én Hest og 1534 med 9 Gaarde. 1535 har han ved en Udskrivning til Grevefejden betalt 100 M i Skat. 1549 reterer han med sin Frøkenskat og anføres 1561 med to Heste til Hærfølge. Efter Skattemlisten 1564 betaler han 8 Mark for 8 Plove. Det har derefter ikke været et særligt stort Herresæde. 1543 er det hans Søn Jørgen Andersen, den samme, som ellers kaldes Hartwigsen. Paa denne Tid begyndte der at danne sig faste Familienavne. Denne Bevægelse begyndte først for Adels Vedkommende. Hundrede Aar senere begyndte den samme Bevægelse i Borgerstanden, mens den først omkring Begyndelsen af det 19. Aarhundrede har naaet Landbefolkningen.

Det er da interessant at lægge Mærke til, at der for Jørgens Vedkommende gøres Tilløb til at fastholde Navnet Andersen, mens det dog atter opgives for den ældre Skik, som krævede, at Hartwig Andersens Søn kom til at hedde Jørgen Hartwigsen. Dette blev slaet fast som det fremtidige Slægtsnavn.

Jørgen Hartwigsen nævnes blandt Fadderne paa Rønhave i 1556 ved Daaben af Henrik Holcks tredje Søn, Ditlev. 1564 nævnes Anna Hartwig iblandt Fadderne paa Rønhave. I Landsregisteret fra 1564 forekommer han som Jørgen Andersen, 1565 som Jørgen Hartwigsen med 8 Gaarde. Hans Moder siges at have tilhørt Slægten Ucke i Sundeved (Skovbølgaard og Avnbøllund).

Jørgen Hartwigsen solgte 1579 Munkgaarde med 7 Gaarde til Hertug Hans d. Y. af Sønderborg. Jørgen Hartwigsen rejste til Fyn, hvor han fik Hellerup i Vin-

ding Herred i Pagt af Ejler Brockenhus, senere rejste han til Odense, hvor han boede indtil sin Død. Jørgen havde en Søn, Bendix Hartwigen i Visby paa Gotland. Han blev 1593 gift med Susanne Lykke, en Datter af Peder Lykke og Lisbeth Urne. De havde ingen Børn, og dermed uddøde Slægten. Efter at Hertugen 1584 havde

købt Gammelgaard af Thomas Stures Arvinger, blev Munkegaard nedbrudt og dens Jorder lagt under Gammelgaard.

Henrik Ussing fortæller i »Det gamle Als«, S. 227:

»I den vestlige Ende af Gammelgaards Marker nær ved Asserballe er der en stor Holm med tydelige Spor af Voldgrave. Holmen kaldes »Munkeholm«, og Lavningen rundt om hedder »e Munkes Grave«. I den katolske Tid laa her et Kloster. Da Munkene blev fordrevne fra Klostret, vilde den gamle Abbed ikke med, og da man vilde fjerne ham med Magt, flygtede han ind i Klosterkapellet, hvor han tog sig selv af Dage. Klosteret blev jævnet med Jorden, men hver Allehelgens Nat derefter viste der sig paa Holmen en høj Skikkelse klædt i Munkeskutte og Hætte; han bar et stort luende Kors i venstre Haand, og højre Haand hævede han truende mod Asserballe Kirke.

I Midten af 19. Aarhundrede blev Klosterholmen afgravet og kørt ud i Voldgravene. Man stødte da ogsaa paa store Rester af Kapellet; man fandt Granitpiller med smukke Udgravninger og meget andet, — som vist er blevet ødelagt —; men siden de Rester af Kapellet er fjernet, har den gamle Abbed ikke mere vist sig«. —

Denne Fortælling beror kun paa et Sagn, som sandsynligvis er bygget op paa Gaardens Navn. Slægten Andersen-Hartwigsen har som nævnt allerede siddet paa Gaarden 1506, saa at ingen Abbed har kunnet fordrives ved Reformationens Indførelse 25 Aar senere.

Et godt Billede af Anlægget ses paa et Kort over Gammelgaards Jorder fra 1796.

Selve Gaardspladsen maaler i Øst-Vest 55 meter og i Nord-Syd 41 hv. 45 meter. Især mod Nord og Nordvest har Voldgraven haft en betydelig Bredde. Mod Vest er Graven ved en Dæmning skilt fra den tilsluttede Eng. Igennem en Sluse kunde Vandstanden i Graven reguleres. Indkørslen med Broen var over den østlige Grav, med direkte Tilslutning til den Vej, der før førte fra Gammelgaard til Asserballe.

Nu er den ny Landevej Jestrup—Asserballe bygget

over en Del af Voldstedet. Vejbanen dækker nu hele den østlige Grav og den gamle Indkørsel til Gaarden.

Voldstedets nuværende Ejer, Husmand Christiansen i Asserballe, begyndte i December 1943 at bryde Sten op af Grunden, for at sælge dem til Belægningen af den nye Vej. Derved afdækkedes svære Granitfundamenter paa Holmen. Et ca. 1,25 m bredt Fundament til en Bygning, ca. 20 m langt og 7 m bredt, ligger paa Pladsens nordlige Halvdel, det maa antages, at Hovedbygningen har staaet her. Paa den sydlige Halvdel findes ligeledes Fundamentet af Bygninger og Brolægninger, formodentlig Stalde og Udhuse. — Fundamenter ligge endnu i Grunden, de maatte ikke tages op i Henhold til Naturfredningslovens § 2. Ethvert Voldsted *er* fredet.

Chr. Knudsen skriver om Munkegaard 1857:

»Til Gammelgaard hører et Kobbelt som kaldes Munkeskobbelt. I denne Mark er der tydelige Rester af en gammel Borgtomt, med Grave omkring, den føre Navn af »Munkegaard«. Her findes endnu en Mængde Murbrokker og man har ogsaa bemærket enkelte grønne glacerede Stenfliser, der formodentlig har været en Slags Flise, brugt ved Kaminer o. a. Pladsen blev for nogle Aar siden gennemgravet, da man her nedlagde Draineringsrør i Jorden«. —

Flere Sagn knyttet til Munkegaard:

»I gamle Dage førte en Vej fra Gammelgaard forbi Munkegaard til Asserballe. Vejfarende har ofte ved Natetid set et Lys over den sydlige Voldgrav. — En Karl fra Gaarden havde en Kæreste i Almsted. En Aften, da han havde besøgt hende og kom sent hjem, var Broen slaaet op. For at undgaa at blive set, vilde han paa en Portflage, der laa ved Graven, stage over til Staldbygningen. Derved skred han ud og druknede. — Efter den Tid har man ikke set Lyset mere.

(Meddelt af Smed Jørgen Hansen, Asserballe, 1924).

Der fortælles endvidere, at Anna Sehested fra Melvedgaard, løb bort fra Gaarden med en Kunstmaler, der en tid lang havde malet Portrætter paa Gaarden. Faderen Benedikt Sehested modsatte sig enhver Forbindelse mel-

lem Anna og Maleren. Opholdsstedet blev snart opdaget og Datteren hentet hjem. Senere blev hun gift med Jørgen Hartwigsen til Munkegaard.

En anden Fortælling vil vide, at Munkegaard en Gang i Middelalderen har tilhørt en Junker Claus Munk, efter hvilken Gaarden har faaet sit Navn. Klaus Munk skal være bleven døbt i en Tvekamp med Junkeren paa Kajborg.

BLOMESTAARN

Ved Peter Clausens Gaard i Kettingskov ligger en lav Borgholm, ca. 30 m lang og 22 m bred, omgivet af en 4,5 m bred Voldgrav. Graven ind mod P. Clausens Ejendom er af Gaardens tidligere Ejer bleven opfyldt omkring 1870.

Voldstedets Historie kendes ikke. Navnet vil sikkert hidrøre fra Hans Blome til Gammelgaard og Helvedgaard, der en gang var Ejer af Grunden, ligesom Statskoven Blomeskobbel har Navn efter ham.

I Folkemunde kaldes Stedet »e Vold«, og der siges, at der har staaet et Vagttaarn, som Hans Blome lod rive ned og brugte Materialet ved Bygningen af en Lade paa Gammelgaard som kaldtes »Blomeshus«. Denne Lade blev ødelagt ved Ildebrand 1852. —

Antagelig er det et gammelt Herresæde, som Hans Blome har erhvervet, for at lægge Jorden under Gammelgaard.

Den nuværende Ejer af Voldstedet, Nis Nissen i Kettingskov, har i Foraaret 1930 ladet Voldstedet fredlyse under Nationalmuseet. Et Fredningsmærke staar paa Stedet.

JUNKERGAARD

Chr. Knudsen beretter (Bind XII, 126):

Et Stykke fra Blomesvold ligger en stor Tørvemose som kaldes »Koffesdam«, hvor der har ligget en Borg med Volde og Grave omkring. Den siges at have faaet Navn efter en Junker Koff, som boede her. Den nuværende Ejer har udjævnet Stedet og udgravet Kældere, hvor der laa en stor Mængde røde Sten og Grundsten, dog er Sporene endnu synlige«. —

Voldstedet ligger paa Landmand Nissens Mark og grænser ud mod Karodam (Koffesdam). Men der er endnu en Sænkning i Marken, hvor Graven har været og ved Pløjningen støder man endnu paa Munkesten.

Den forrige Ejer, Hans Kryder, berettede i 1922, at »man for ca. 100 Aar siden har brudt de sidste Levninger af Borgen ned. Ældre Folk mindes endnu, af deres Forældres Mund at have hørt Tale om Gaardens skumle Kældere med Fangelænker. —

»RYTTERKULEN«

Den saakaldte »Rytterkule« i Blomeskobbel, umiddelbart ved Stranden, skal være Resten af et Voldsted fra den ældre Middelalder. Den er omgivet af tørre Grave, der i en Halvkreds har været skaaret ind fra Kystskrænten. Forholdene er nu ændret ved Klintens Underminering af Kildevæld og Anlæget skrider mere og mere ud paa Strandbredden og skylls bort.

Navnet »Rytterkulen« skal stamme fra Krigsaarene 1658—60, da Svenskerne laa paa Als. Svenske Ryttere skal have haft en Lejrvagt paa Voldstedet.

Lige Nord for Rytterkulen har ligget en Gravhøj, der kaldtes »Rytterhøj«. Der skal tvende Ryttere have haft deres Vagtpost, for at holde Udkig mod fjendtlige Skibe. — Efter anden Fortælling skal en svensk Rytter med sin Hest være styrtet ned ad den stejle Skrænt og slaet sig ihjæl. Kammeraterne begravede ham i Højen.

Havet har nu taget hele Skrænten, hvor Højen laa.

JUNKER HENRIK

En gammel Herregaard ved Kettingskov ejedes ifølge Sagnet af en Junker Henrik, der førte et tøjlesløst Liv. Egnens adelige vendte sig mere og mere fra ham. Da han en Dag havde indbudt til et Drikkelag, nægtede de fleste at give Møde og tog i Stedet for til Selskab hos Junkeren paa Stensgaard. Henrik blev meget fortørnet derover og tog med et par af sine Karle til Stensgaard for at øve Hævn. De paa Stensgaard forsamlede Junkere havde faaet Kendskab til Henriks Plan og havde hurtigt forladt Gaarden. Henrik fandt ingen Gæster paa Stensgaard og vendte hjemad med uforrettet Sag. Da han gik hjem, saa han pludseligt et stærkt Ildskær, det var hans Gaard, der brændte. Gæsterne fra Stensgaard var i Hast redet en Omvej til Kettingskov og sat Gaarden i Brand medens han var borte. — Junker Henrik forsvandt samme Aften fra Egnen, han saas ikke mere. Gaarden blev liggende øde. — Det skal være den Gaard, Junkergaard, der har ligget paa Hans Kryders Mark.

(Efter Dr. Hans Wullenweber, 1916).

Asserballe Præstegaard

HERMANN BANG OG »DET HVIDE HUS«

»Du hvide Hus, du hvide Hus, som en jublende Skare kommer dine Minder — kommer og samles om En ... Hvide Hus, min Barndoms hvide Hus, saadan var hun, som var din Sjæl«.

Med disse Ord priser Herman Bang sit Barndomshjem, Asserballe Præstegaard, i sin Bog: *Det hvide Hus*. Hun, som var dets Sjæl, var hans Mor, der er det samlende Midtpunkt i Bogen.

Herman Bangs Fader var Præst i Asserballe fra 1850 til 1863, og Herman Bang, der fødtes her i 1857, var altsaa kun 6 Aar, da Forældrene forlod Asserballe. Barndomshjemmet har dog faaet den allerstørste Betydning for Herman Bang senere hen. Aarene paa Als glemte han aldrig. Han har sikkert ofte, som han skildrer det, været med Moderen paa Besøg baade i Degnegaarden, hos Tines Forældre, hvor der altid var Varme, vel i dobbelt Betydning, og hvor Møblerne altid var saa venlige, og hos Madam Jespersen, der sad paa sin Forhøjning og strik-

kede Stykker — der blev lagt paa Stolesæder og hang fast paa enhver, der havde siddet — og snakkede Holstensk — eller hos Sognefogeden, hvor man altid spiste saa urimelig godt. Men især husker han Juleaftenerne i Præstegaarden med alle dens Gaver, baade til Familien, Folkene og Byens fattige. Selv om vi nu ikke kender de Mennesker og Sæder, han skildrer, kan vi, der kender Asserballe, dog følge ham paa hver en Vandring, han foretog med sin Mor. »Jeg husker en Dag, vi samlede Brombær, Mo'er, vi Børn og Tine fra Skolen. Der var saa mange Bær, og Rankerne var saa skønne. Ned i Grøften gik det, og langs med Hegn løb vi. Vi Børn blev hængende i Ranker og hvinede. Smurte var vi i Ansigterne, saa vi lignede Lars Smeds Unger«.

Præstesønnen fra Asserballe var blevet en Digter, der ved sin Sætningsbygning tvang Læseren til at leve med.

Ingen har vel givet en mere levende Skildring af Aanden i Begyndelsen af 64 og saa Slappelsen ved Dannevirkes Rømning end Herman Bang i »Tine«, hvis Handling ogsaa udspilles i Asserballe Præstegaard.

Kommer vi i Dag ind i Præstegaardens Spisestue, kan vi for os se hele Sceneriet fra Dannevirkenatten: Klaveret, Lhombrebordene foran Vinduerne, kun Dr. Fangel og Landmaaleren har taget Plads ved disse, Hjørnet med Bogskabet, hvor Postmesteren fra Augustenborg fortæller om Frederits, Sofaen med Billedet oven over af Kong Christian IX o.s.v. Præstegaardens Gaardsplads fuld af Vogne — og saa Bølling, der kommer med Meddelelsen og segner om paa Loftstrappen ude i Forstuen. — Knap saa sikkert er man, naar Spørgsmaalet drejer sig om »Det blaa Kammer«.

I et Kvistvindue ud mod Haven havde Herman Bang engang, han besøgte sit Barndomshjem, skrevet sit Navn paa en Rude. Et af de sidste Aar, Pastor Eriksen var i Asserballe skulle Vinduet fornyes. Pastor Eriksen bad *Mureren om forsigtig at tage nævnte Rude ud og atter sætte den i den ny Ramme; men det mislykkedes. Ruden gik itu*, og det eneste synlige Minde i Asserballe Præstegaard om Herman Bang var forsvundet.

(Meddelt af Førstelærer Eriksen, Asserballeskov).

MINDESMÆRKET

for Sognets Faldne i Verdenskrigen 1914—18.

Der er næppe et Sogn i Nordslesvig, hvor man ikke paa en eller anden Maade har rejst de i Krigen faldne et Mindesmærke, der for de efterfølgende Slægter vil vidne om den store Blodsudgydelse i Aarene 1914—18. Ogsaa det lille Asserballe Sogn paa Als ønskede at rejse sine 22 faldne Sønner et varigt Minde.

I Foraaret 1922 nedsatte man et Udvalg, som skulde tage sig af Sagen, og i Maj Maaned samme Aar opfordrede Pastor Jørgen Eriksen paa Udvalgets Vegne Bygmester Erik Olsen, Fynshav, til at udføre en Tegning til et Monument. Tegningen vandt Udvalgets Bifald, og man modtog Erik Olsens Tilbud paa Udførelsen af Arbejdet. Dette blev straks paabegyndt og sidst i September stod Mindesmærket færdigt.

Søndag, den 8. Oktober 1922 fandt den højtidelige Afsløring Sted i et smukt Efteraarsvejr. Ved Gudstjenesten Kl. 2¹/₂ prædikede Provst Thyssen, Ulkebøl, og Pastor Eriksen, Asserballe, og derefter holdt Provst Thyssen Afsløringstalen. Saavel Kirken som Mindesmærket havde Sognets unge Piger pyntet smukt med Blomster og Kranse.

Mindesmærket er formet som et Stykke vinkelbøjet Mur og er rejst i et Hjørne af Kirkegaarden lige ved Hovedindgangen, saa enhver, der gaar til Kirke, maa se det. Det er oprindeligt tænkt som Begyndelsen til en Kirkegaardsmur; men selv om denne aldrig skulde blive bygget, danner Mindemuren i sig selv et smukt og afsluttet Hele. Den er bygget af dejlige, store, røde Munkesten med en Tagkrans af røde Tagsten, de saakaldte »Munke og Nonner«.

I denne Mur har man saa anbragt Mindetavlerne med de faldnes Navne. Disse Tavler er fremstillede af rødgule, bornholmske Sandsten, og Indskrifterne er tegnet af Højskolelærer Godfred Hansen, Fynshav, der ogsaa har tegnet Symbolet paa Tro, Haab og Kærlighed paa Foden af det smukke Kors af bornholmsk Granit, der er rejst

som en Slags Centrum for Mindesmærket. Paa Forsiden af dette Kors staar Hovedindskriften, der lyder: »Minde over Asserballe Sogns Faldne fra den store Krig 1914—18«.

Paa den Side af Korset, der vender ind mod Mindemuren, finder man et Ord fra Psalme 23: »Herren er min Hyrde, mig skal intet fattes«. Nederst paa samme Side staar blot det meget talende Ord: »Fred« medens det ovenfor omtalte Symbol er anbragt paa Forsiden.

Pladsen omkring Korset er grusbelagt og skal altid forblive saadan. Naar den ikke beplantes, vil Mindesmærket være let at vedligeholde for en Efterslægt, der ikke har kendt de faldne. Men under Tavlerne paa Mindemuren findes der nogle kønne, korsprydede Kobberkroge, hvorpaa der kan hænges Kranse eller smaa Ampel med Blomster. Kun levende Blomster maa anvendes som Udsmykning, ikke de uskønne Perlekranse, der vilde passe meget daarligt til det ellers saa smagfulde Mindesmærke.

Paa begge Sider af Monumentet — paa uforgængelige Granitsokler — er der opstillet Bænke, hvorfra man kan læse Indskifterne paa Mindetavlerne. Et Par prægtige Lindetræer danner en udmærket levende Baggrund for hele Monumentet. Det er, som om de med deres grønne Løvmur trækker selve Mindemuren helt op i den blaa Himmel. Disse Linde sætter Kronen paa Værket. Godt at man lod dem staa. Nu smelter Natur og Kunst sammen, og Helhedsindtrykket bliver: Et smukt og særpræget Mindesmærke, som Asserballe Sogns Beboere kan være stolte af at have rejst.

Blandt Sognets 22 Faldne er der tre Brødrepar og de tre »Brødretavler« er med smuk Symmetri anbragt ved Yderkanterne og midt i Mindemuren. Paa hver Tavle staar der — foruden Navn, Fødselsdato og Fødested — anført, hvor vedkommende er falden, død eller savnet. Ved at gennemlæse Tavlerne faar man uvilkaarligt en Rundrejse til alle Verdenskrigens Fronter og man maa uvægerligt mindes et Par Linier af H. P. Holst's gribende Sang »Til de Faldne«:

»Ingen Ven Jert Haandtryk fik,
ingen hørte Afskedssukket«.

Kun een af de 22 Faldne hviler paa Asserballe Kirke-
gaard. Indskrifterne lyder saaledes:

Andersen, Peter, Egen, † 13. 9. 15
Andresen, Christian, Asserballe, † 27. 5. 17
Bladt, Niels, Asserballeskov, † 27. 2. 16 }
Bladt, Peter, Asserballeskov, † 21. 4. 17 } Brødr.
Bonde, Nicolai P., Asserballe, † 28. 8. 16
Clausen, Kristian P., Kettingsk., † 15. 12. 14 }
Clausen, Nicolaj, Kettingskov, † 11. 10. 16 } Brødr.
From, Jørgen Carl, Asserballe, savnet i Septbr. 14
Hansen, Asmus P., Asserballe, † 9. 10. 16
Hansen, Hans, Kettingskov, † 16. 9. 18
Hansen, Jens, Asserballe, † 17. 9. 16 }
Hansen, Peter, Asserballe, † 11. 8. 16 } Brødr.
Hansen, Marius Chr., Asserballe, † 10. 4. 17
Hansen, Peter, Sindberg, † 11. 7. 16
Jacobsen, Peter, Asserballe, † 15. 9. 14
Jørgensen, Jørgen, Stolbro, † 12. 10. 18
Kræmer, Hans, Asserballeskov, † 17. 11. 17
Kræmer, Lorens, Asserballeskov, savnet den 30. 11. 17
Mathiesen, Peter, Asserballeskov, † 23. 6. 17
Schmidt, Christen, Kettingskov, † 12. 12. 16
Simonsen, Simon Chr., Asserballe, † 30. 10. 15
Thordsen, Christian F., Kettingskov., † i Slutn. af 19

FORTÆLLINGER OG FOLKESAGN

VERTEMINE

Vertemine var en hertugelig Avlsgaard under Gammelgaard, oprettet 1772 af Hertug Frederik Christian den Ældre af Augustenborg, der var gift med Charlotte Wilhelmine af Nordborg—Pløn, der døde paa Augustenborg 1770. Efter hende skal Gaarden have faaet sit Navn »Werte Mine«.

Efter de Augustenborgske Godsers Indragelse solgte Staten Vertemine 1857 for 160.500 Rigdaler til Proprietær Nicolai Ahlmann, den kendte nordslesvigske Politiker og Medlem af det nordtyske Parlament. 1875 overdrog han Gaarden til sin Søn af samme Navn, der i 1883 solgte Gaarden til den vestfalske Baron Clemens von Romberg, der ogsaa erhvervede Gammelgaard og Rumohrsgaard. 1925 købte den danske Stat Vertemine sammen med de andre Rombergske Godser for 2.000.000 Kr. En Del af Jordene blev udstykket til Husmandsbrug og Stamparceller solgtes til Privateje.

I 1858 stod endnu Vest for Vertemine en 19 Tdr. Land stor Højskov, kaldet »Svinemarksfred«. Nic. Ahlmann købte denne Skov og »Pinnesholm«. Han lod Svinemarksfred rydde og der siges, at han med Træet kunde betale hele Købesummen.

TRÆHOLMSKAADNERE

Kobbelen nord for Vertemine kaldes »Træholm«. Der var før lidt Skov. 1773 blev »Træholmskaadnerne«, som boede der, flyttet til Kettingskov. Det er Hans Kryders og Jørgen Clausens Ejendomme, der blev flyttet. —

Paa »Træholm« har ligget et par Gravhøje. Man ser nu kun svage Tomter af dem. En af Træholmskaadnerne havde en Juleaften glemt at faa Ploven hjem fra Marken, den var bleven staaende ved Foden af en af Gravhøjene. Sent om Aftenen har man set, at der sad en underlig Mand paa Ploven og hvilede sig. Man paastaar, at det har været den evige Jøde.

(Meddelt af Th. Jacobsen, Vertemine).

»E HOVMANDS STÆT«

Fra Perhøj, hvor Vejen fra Nr. Kettingskov støder til Landevejen, førte en Fodsti over Markerne til Vertemine. Hvor den førte over det første Hegn, var en Stente, der i Folkemunde kaldtes »e Hovmands Stæ't«. Stien kaldtes »e Hovstid«, fordi Folk fra Egnen, der var paa Hovarbejde paa Vertemine, benyttede denne Vej.

En Mand fra Nr. Kettingskov, der havde været paa Arbejde paa Gaarden, havde en Aften et stort Knippe Halm med hjem. Anstrængt af Byrden satte han sig på Stentens Sten, for at hvile lidt. Der faldt han sammen og var død.

Efter denne Tid blev Stenten kaldt »e Hovmands Stæ't«. Dette Navn kendes endnu.

(Meddelt af Rasmus Harboe, Kettingskov, 1943).

Omkring 1914 blev et Dysekammer brudt op lidt syd-vest for Stenten. Det maa antages, at Stentens store Midtersten, der var ret flad på begge Sider, har ligget som Dæksten over dette Kammer.

KAPELLAN CARSTENSEN

Omkring 1780 drev et ukendt Lig en Sommerdag i Land paa Snogbæk Strand i Sundeved. Det eneste Kendetegn var Bogstaverne O. R. C. syet paa Linnedet. Han blev begravet paa Sottrup Kirkegaard. — Senere viste det sig, at Manden var Otto Riese Carstensen, Kapellan i Asserballe, Apotekersøn fra Ribe og Broder til Degnen i Guderup, Berend Carstensen, der paa Grund af Drikfældighed blev afsat 1813. En Gang om Vinteren vilde Kapellanen gaa over Isen fra Als til Sundeved, han maa være falden i en Vaage og druknet.

HERTUG HANS TOG JORD TIL GAMMELGAARD

Nicolai Lauritzens Boel i Asserballeskov har tidligere ligget oppe i Byen tæt ved Gammelgaards Mark. Hertug Hans vilde udvide Gammelgaards Jorder og tog hertil Land fra Asserballe By. Han kom med Pælene og gik ganske nær om ved omtalte Boel. Bonden kom ud og

raabte til Hertugen: »Skal det være saadan, maa Fyrstelig Naade gerne tage mit Hoved med«. Hertugen svarede kort: »Ja, baade dit Hoved og din Jord;« Han tog Jorden og flyttede Bonden ud til Asserballeskov. Boelsmanden paa dette Sted har endnu i en senere Tid haft den Rettighed, at Asserballe Smed uden Vederlag skulde beslaa ham en Vogn om Aaret, vel fordi han havde faaet længere Vej til Hovkørsel paa Gammelgaard.

(Chr. Knudsen, 1857).

JÆGERHUSET VED VERTEMINE

Ved Gaarden Vertemine er et Hus, som kaldes »Jægerhuset«. Jægeren, som boede der, var en haard Mand med Krybskytterne, og disse gjorde ham til Gengæld saa megen Fortræd, som de kunde. En Nat brød de ind i Huset, slog Jagthunden ihjæl, bøjede Jægerens Bøsseløb og overfaldt og pryglede ham, mens han laa i Sengen. Havde ikke hans store stærke Kone tærsket løs paa de ubudne Gæster med Støvleknægten, var der sagtens sket en større Ulykke.

(Efter: Ussing, Det gamle Als).

Efter en anden Fortælling overfaldt et par Krybskytter Jægeren fra Vertemine en Aftenstund ved Indgangen til Blomeskobbel. De overmandede ham og bandt ham fast paa Ledet, der førte ind i Skoven. Mens Jægeren stod bundet til Ledet, nedlagde Krybskytterne en kraftig Buk i Skoven og slæbte den med største Sindsro hjem til Kettingskov. — Jægeren maatte blive ved Ledet indtil en Mand fra Nørkettingskov fandt ham den næste Morgen og løste ham fri. —

UGLEJAGTEN I PINNESHOLM

I Pinnesholm (Skov ved Vertemine) stod for mange Aar siden et meget stort hult Træ, i hvilket der altid plejede at være en Uglerede. —

Nogle Drengene fra Kettingskov, som havde opdaget, at der var store Ugleunger i Reden, besluttede en Dag at tage Ungerne ud for at holde dem hjemme i et Bur.

De kom til Pinnesholm og den ene af Drengene klatrede op i Træet, men da han kom til Hullet, hvor Reden var, blev han forskrækket og lod sig glide tilbage igen. Han kunde ikke sige et Ord mere, men den anden Dreng lod sig ikke afskrække, han kravlede op, for at se hvad der var paa Færde. Men da han kom op, saa han en Nissemand mellem Ungerne, der i det samme raabte til ham: »Naa, æ de dej Kresten, ska do op å stæl Uchelunge?«. I samme Øjeblik følte han Nissemandens Næve i Ansigtet. — Drengene gik ikke oftere paa Uglejagt.

(Meddelt af Th. Jacobsen, Vertemine 1915).

BRAND OG ULYKKE I TRÆER OG STEN

I Asserballe Sogn findes ikke saa faa Træer eller Sten, i hvilke Ildebrand eller et Onde er dagsat. Saalænge Træet eller Stenen staar, er Gaardens Ild eller Menneskets Onde bundet.

Denne Overtro er endnu stærkt udbredt. Var der Ildfare paa Færde kunde en klog Mand eller Kone standse Ilden eller dagsætte den. Men den stod saa og lurede i Træer eller Sten og den brød ud igen naar Træet eller Stenen faldt. Folk vil i Reglen ikke vedgaa, at de tror paa sligt, men mangan Bonde holder endnu sin Haand over det Træ, der gemmer Gaardens Ild.

BRANDTRÆ VED NR. KETTINGSKOV

Bygaden igennem Nr. Kettingskov fører forbi Chresten Christensens Gaard ned til »Ly¹bos Lejning«¹⁾.

Lidt Nord for Vejen, lige paa Kystskrænten stod en gammel Hvidtjørn. I den var Ilden for Christensens Gaard dagsat.

Ved et Kystskred omkr. 1935 væltede Tjørnen ned paa Forstranden. Der skete ikke noget, Gaarden skulde kun brænde, hvis Tjørnen blev ødelagt ved Menneskehaand.

(Meddelt af Landmand Hans Hansen, Kettingskov).

¹⁾ Lybøernes Anlægsplads.

BRAND I EN TJØRNEBUSK

Ved den gamle Kirkesti fra Nr. Kettingskov til Asserballe nordøst for Skoven Fuglehessel, staar en Tjørnebusk. Naar den hugges, skal Jørgen Hansens Gaard i Asserballe brænde!

BRANDTRÆET FOR BONDES GAARD I ASSERBALLE

Hvor Vejen fra Kettingskov og Asserballeskov til Asserballe støder sammen, staar en stor Eg. I den er der sat Brand. Peter Bondes Gaard i Asserballe brændte engang. For at forebygge, at den skulde brænde igen, har en gammel Kone dagsat Branden for Gaarden i denne Eg. Saalænge den staar, vil Gaarden være fri for Ildsvaade.

(Meddelt af Smedemster Jørg. Hansen, Asserballe).

ONDE HENSAT I EN HYLD

Paa Nicolai Bladts Gaard i Asserballe var Kreaturene syge og intet Middel hjalp.

Man lod Anne-Mari-Skovfoged fra Nordborg komme. Efter at hun havde set Kreaturene og Stalden, gik hun udenfor og dagsatte Ondet i en gammel Hyldebusk, der stod ved Laden. Der blev boret et Hul i Stammen og med nogle uforstaaelige Ord lagde hun noget ind i Hullet, som blev proppet godt til igen. Hvad Anne-Mari havde lavet, vidste ingen, men Kreaturene blev raske.

(Meddelt af Rasmus Harboe, Kettingskov).

BRANDTRÆER VED VERTEMINE

Ved Gaarden Vertemine stod før tre gamle Træer, i hvilke der var sat Brand for hver af Gaardens tre Længer. En Vinternat kom en stærk Storm og det største og østlige af Træerne faldt. Gaardens ældre Folk paastod, at Gaardens østlige Lade nu snart vilde brænde, men de unge lo deraf. — Under et stærkt Tordenvejr den følgende Sommer slog Lynet ned og den østre Lade brændte.

(Meddelt af H. Winkelmann, Gunstrup).

I den store Ask ved Landevejen, ved den østlige Indkørsel til Vertemine, er Gaardens Ild hensat. Træet maa ikke fældes.

(Meddelt af Rasmus Harboe, Kettingsskov).

VERTEMINES BRAND 1853

»Aar 1853, den 3. April om Aftenen mellem Kl. 9 og 10, da Forpagteren og hans Familie var ude, opkom der Ild i en af Laderne, hvorved i en Fart alle Bygninger, paa Stuehuset nær, nedbrændte, tillige med en stor Mængde Kreaturer, hvoriblandt 172 Køer, af forskellig Beskaffenhed. Gaarden blev igen forsynet med nye smukke Stalde og Lader. Mærkeligt nok var det, at paa Gaardspladsen stod i mange Aar en gammel Lind, som dels formedelst Ælde og dels formedelst Overtro var blevet fredet og holden højt i Ære. Thi allerede i forrige Aarhundrede levede det Sagn, at hvis man fældede dette Træ, skulde Gaarden brænde. For at bevare Træet, der var splintret af Lynild, havde man slaaet en tyk Jernring omkring det. Den nuværende Forpagter Møller lo af dette Sagn og lod det fælde Aar 1852 i Efteraaret; da nu Gaarden brændte i Foraaret 1853, fik Overtroen her ved ny Næring. Ildens Opkomst blev ikke opklaret«.

(Chr. Knudsen, 1861. XI. 132).

DYSSEKAMRE VED VERTEMINE

Paa den til Vertemine hørende Mark »Tekobbøl«, lige øst for Gaarden, staar en Stendysse, en af de smukkeste paa Als. Ved Siden af Dyssen staar en Hyldebusk. Baade i Dyssen og i Hyldebusken er der sat Brand. Naar Hyldebusken hugges om eller naar Stenkammeret ødelægges, skal Vertemine brænde.

Det har været en Langdysse med to Kamre, der begge var bevaret indtil 1888. I nævnte Aar blev det nordlige Kammer slaaet i Stykker. Stenene skulde bruges til en Bygning paa Gaarden. Men i dette Kammer var der ogsaa bundet Ild for Gaarden.

Kort efter, den 8. September 1888, slog Lynet ned paa Vertemine og den store Kostald brændte. Folk paa-

stod, at Stalden ikke var brændt, hvis man havde ladet Dyssekamret staa. Det skal være Grunden til, at det andet Kammer blev staaende. Saaledes har Overtroen reddet Dyssen, nu er den fredlyst.

BONNESHØJ

Ved Ankulgaard ligger Langdyssen »Bonneshøj«. Den hørte før til From's Gaard i Asserballe. I Dyssens Sten var Gaardens Ild hensat. — For en Del Aar siden blev der gravet Sten ud ved Højen, og From's Gaard brændte.

Der var ogsaa dagsat Ild for Gaarden i en gammel Ask. Den var gammel og gik ud af Ælde. Om det nu er Asken eller Forstyrrelsen af »Bonneshøj« der har været Skyld i Branden, maa staa hen.

(Meddelt af Smedemester Jørgen Hansen, Asserballe).

LANGDYSSEN VED ASSERBALLE

En Langdyse, tilhørende Gaardejer H. Duus, Asserballe, kendt under Navnet »Bukhøj«, blev udjævnet i 1939. I Højens Kammersten var der sat Ulykke for den, der rørte dem. For mange Aar siden vilde Degnen og hans Søn grave i Kamrene for at finde Oldsager. Man fandt ogsaa forskellige Ting, men Ulykken kom over dem. Sønnen fik pludselig epileptiske Anfald og andre af Familien blev syge. Degnen blev bange og indstillede Arbejdet.

I Asserballe Sognekronik skriver Pastor Petersen om denne Høj:

I Hans Duus' Mark er der en Kæmpehøj, som ikke maa røres. Der skal underjordiske have drevet deres Væsen. Da de engang fejrede en Fest paa Højen, og Ejeren af Højen kom til, forsvandt de alle i Hast, kun en Kande blev staaende, som Manden tog. Da han vilde gaa bort med den, kom de Underjordiske igen, og Manden løb hvad han kunde. Han maa vel være løbet tværs over agrene, thi Puslingerne raabte efter ham: langsager — langsager!«

LANGDYSSEN VED PINNESHOLM

I Marken øst for Pinnesholm ligger en Langdysse med to lukkede Kamre. De store Dæksten er synlige. Under den ene Sten ligger en Skat begravet, men ve den som rører Stenen, thi i den er der dagsat Sygdom og Ulykke for den, som forgriber sig paa den.

Der fortælles, at en Karl fra Vertemine en Gang havde i Sinde, at grave under Stenen, men da han kom op til Højen, sad en stor Ugle paa Overliggeren. Karlen opfattede dette Syn som en Advarsel, han korsede sig og opgav sit Foretagende.

(Meddelt af Smedemester Jørgen Hansen, Asserballe).

SPØGERI I KETTIGSKOV

Fra en Hans Kryder tilhørende Eng hørtes ofte om Natten Skrig af et Barn og en Klapren, som om Alkovedøre blev slaaet op og i. Hvad der har været Aarsag til denne natlige Larm vides ikke.

I Nærheden af Hans Kryders Landsted, hvor Vejen fører ned til Blomeskobbel, vandrede før en hovedløs Præst omkring om Natten. Han har ikke gjort nogen Fortræd, men man undgik dog Stedet, for ikke at møde det uhyggelige Syn.

(Meddelt af Hans Kryder, Kettingskov).

EN SPØGELSESHISTORIE FRA ASSERBALLESKOV

Der fortælles: For ca. 40 Aar siden forekom i en Ejendom i Asserballeskov »Tyrkiet« nogle meget mystiske Tildragelser. Det begyndte med, at Ejeren kun kunde have sorte Køer i sin Besætning. Røde Køer i Besætningen havde til Følge, at der kom Sygdom blandt Kvæget.

Selve Spøgeriet begyndte ved en bestemt Tid om Aftenen med en besynderlig Bankning paa Husgavlen, hvorfra den bredte sig over Loftet til hele Huset. Gik man saa op paa Loftet, lød det, som om Bankningen fandt Sted i Abildgaarden. Det mærkeligste var dog, at naar en opholdt sig i Stuen og en anden paa Loftet, hørte de samtidig Bankningen, dog saaledes, at det for den i Stuen lød, som Bankningen var paa Loftet, og for den paa

Loftet, som om det var i Abildgaarden. Mærkeligt var det ogsaa, at naar Bankningen var begyndt, kunde man faa »Aanden« til at fortsætte ved at tale til den, og det var ligegyldigt, om man talte Dansk, Tysk eller Engelsk. Mange Naboer hørte Bankningen, men ingen brød sig om at høre den mere end een Gang.

Spøgeriet rygtedes snart, og Omegnens Folk flokkedes om det mystiske Sted i saa store Mængder, at Gaardens Ejer til sidst laasede sin Dør. Mange, ogsaa den stedlige Gendarm, søgte at løse Gaaden, men forgæves.

Til sidst sendtes Bud efter en klog Kone fra Nørherred, der satte Spøgelset væk i et grønt Skrin paa Loftet; ingen vilde aabne Skrinet, for saa vilde Bankningen begynde igen.

En Nat kort efter Hensætningen hørte Aftægtsmanden en Lyd som af en Sten eller Jernkugle, der rullede hen over Loftet, men ellers har man intet mærket til Spøgeri mere paa Gaarden.

(Meddelt af Lærer Eriksen, Asserballeskov. 1940).

SPØGERI I ASSERBALLESKOV

I Asserballeskov, tæt ved et Krat, ligger der et lille Sted, hvor Mørkets Magter lige til vore Dage har drevet deres Spil. Ved Midnat kommer der et Lys hoppende fra Krattet hen til Husets ene Ende, saa giver det et Drøn paa Endemuren og inde i Stuen begynder alt at røre sig. Sengesteder, Borde og Stole hopper paa Gulvet, Billederne paa Væggene svinger frem og tilbage.

De arme Folk hentede engang en klog Kone fra Nordborg for at hun skulde hjælpe dem. Hun spurgte Manden, om han havde sortbroget Kvæg i Stalden, og da han svarede ja, sagde hun, at den skulde han skaffe sig af med, saa vilde de faa Ro. — Det gjorde han, og siden den Tid er Spøgeriet ophørt.

(Efter Ussing: Det gamle Als).

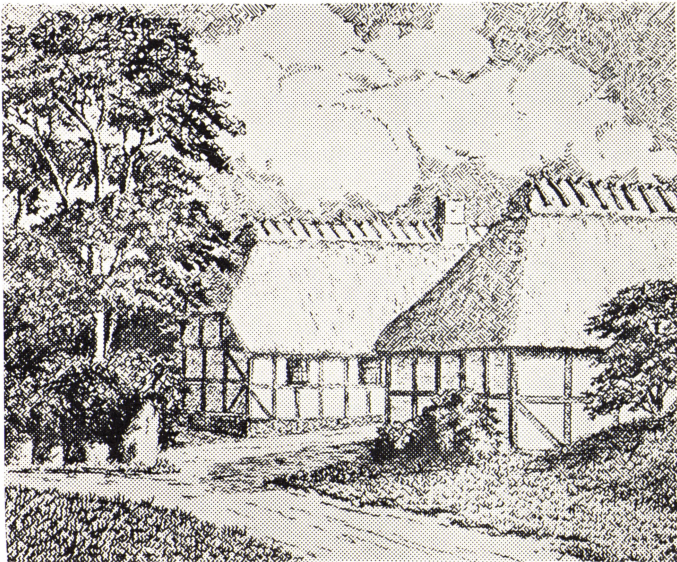
SPØGERI PAA ANKULGAARD

Ved Ankulgaard ligger en Kæmpehøj, »Ankulshøj«, i hvilken der bor overnaturlige Væsener.

I ældre Tid har det spøget i Gaardens Lader og Stalde. Ved Midnatstid for Gaardhunden ofte op og tudende tog den Flugten ud over Markerne. Selv om Vejret var helt stille, lød det undertiden som en hylende Storm igennem Gaardsrummet, Porte og Døre klaprede. Naar det var forbi, begyndte det at rumstere i alle Udhuse. Køerne brølede og Hestene blev urolige. Det hele varede kun en kort Tid, men ofte fandt man om Morgen en to Køer bundne sammen i en Kløve. Man havde de Underjordiske, der boede i Højen, i stærk Mistanke.

SPOGELSET FRA ANKULGAARD

Den gamle Sandersen i Kettingskov, der ejede Bolet omkring 1800, havde sin Kone fra Norge. Hun gik ofte til Ketting for at besøge en Kone, der ligeledes stammede fra Norge. Naar hun gik hjem om Aftenen, bemærkede hun en menneskelig Skikkelse, der kom fra Gravhøjen ved Ankulgaard og som fulgte hende, indtil den for-

Sandersens Gaard

svandt ved »Sivartshøj« mellem Gammelgaard og Vertemine. Flere Gange havde hun fortalt Sandersen om denne mærkelige Følgesvend, men han lo hende ud. Sandersen var nemlig Hesteprenger og han var ikke bange. En Nat sent red Sandersen hjem fra Markedet i Bromølle. Det var just i Midnatstimen, da han kom forbi Ankulgaard. Lige med et var den Skikkelse, han flere Gange havde hørt omtale, ved hans Side. Sandersen talte til den, men den svarede ikke. Da blev Hesten bange, han gav den Sporene, og fremad gik det i vild Galop. Men den mærkelige Skikkelse holdt samme Fart, den var stadig ved hans Side, indtil den pludselig forsvandt ved »Sivartshøj«.

(Meddelt af Hans Kryder, Kettingkov).

SPØGERI I »E LYNG«

Et større Mosedrag mellem Almsted og Asserballe kaldes »e Lyng«. Der fandt man for nogle Aar siden et Menneskekranie i en Tørvegrav, og ved denne Lejlighed blev følgende Historie opfrisket:

»En Gaardmandssøn fra Asserballe havde sin Kæreste paa Padholm, men han var hende ikke tro. En Aften, da han gik hjem fra Besøg hos hende — hans Vej førte forbi Mosen — saa han en yndig Kvindeskikkelse vandre omkring i Mosen. Hun vinkede ad ham, og den unge Mand var saa betaget af hendes Skønhed, at han ikke kunde modstaa Lökkelsen. Han vandrede ned i Mosen, stadig med Blikket rettet mod Kvindeskikkelsen, saa han ikke agtede paa Vejen. Han snublede og faldt i en Tørvegrav, hvor han druknede. Man hørte hans Nødraab i Almsted, men Liget fandtes aldrig«.

(Meddelt af Fru Bjørn, Augustenborg).

EN GENGANGER PAA ASSERBALLE KIRKEGAARD

I Begyndelsen af 50'erne i forrige Aarhundrede passerede der forskellige mærkelige Ting paa Kirkegaarden. Man har flere Gange om Aftenen set en dansk Soldat vandre rundt paa Kirkegaarden, endskønt der ingen Sol-

dater har været i Byen. Der paastaas, at Soldaten i en Midnatstime er blevet set med et Gevær i Haanden.

Dette Gengangeri hørte op, da Graveren en Aften med Kridt malede et Kors paa et Bræt, som han lagde under Kirkegaardslaagen, hvor Soldaten plejede at gaa igennem.

Den 13. 4. 1849 begravedes paa Asserballe Kirkegaard Underjæger No. 240 Jens M. Gudum fra København ved 1. Res. Jægercorps 4. Komp. Ifølge den officielle Rapport i Hærens Arkiv aflivede han sig selv med sit Gevær den 9. 4. 1849, efter Korpsets Afmarch fra Kantonnementet i Sundeved.

Denne Tildragelse er vistnok Aarsagen til ovenstaaende Fortælling.

OPKLARET SPØGERI PAA KIRKEGAARDEN

Det var for godt 100 Aar siden. Paa Kirkegaarden var gravet en ny Grav til en Mand fra Sognet, der var druknet ud for Asserballeskov. Om Natten hørte forbigaaende Folk Støj inde paa Kirkegaarden, og de saa at en mørk Skikkelse bevægede sig over den nyopkastede Grav. De turde ikke gaa hen til Graven, men løb til Præstegaarden og vækkede Præsten. Han bevæbnede sig med en Stok og sit Ny Testamente og gik med. — Da de kom til Graven opdagede de, at et Føl var kommet ind paa Kirkegaarden og skredet ned i Graven. Med forenede Kræfter fik de Føllet op og jaget ud fra Kirkegaarden, saa Præsten, der havde forberedt sig paa at møde en Genganger eller lignende, hverken fik Brug af sin Stok eller sit Testamente.

(Meddelt af Smedemester Jørgen Hansen Asserballe, 1920).

SPØGERI VED VERTEMINE.

Langs Pinnesholms østlige Skovkant gaar Vejen til Asserballe. Det var ikke morsomt at færdes, naar Mørket faldt paa. Man har oplevet mange uhyggelige Ting der.

En Mand fra Asserballe, der havde været paa Skovarbejde paa Vertemine og en mærk Vinteraften gik hjem, mødte en underlig udseende Person, der kom ud fra Skoven. Han rakte Haanden til Hovmanden med et

venligt »Go' Javden« og Hovmanden tog mod Haanden. — Det fremmede Væsen forsvandt i samme Øjeblik, men da Manden kom hjem til Asserballe opdagede han, at hans højre Handske var sveden. — Efter den Tid gik Hovmanden over Markerne, naar han i Mørke skulde hjem fra Vertemine.

ET LIG UNDER STALDGULVET.

Paa Vertemine var der for mange Aar siden en Tid lang hver Nat en forfærdelig Uro over Køerne i den ene Lade. Man brød sluttelig Staldgulvet op, og der fandt man derunder Ben og Knogler af et lille Barn. Uroen hørte derefter op.

(Chr. Knudsen, 1857).

KISTHØJ.

En overpløjet Gravhøj paa Vertemines Mark kaldes »Kisthøj«. Om denne Høj berettes, »at man her gravede efter Skatte, og man skal have fundet en Kiste fuld af Penge, men den sank igen til Bunds, da man var i Begreb med at tage den op, fordi man i det samme talte, og det maa jo, som bekendt, ske stiltiende«.

(Chr. Knudsen, XI, 43).

MORDET I THORSMOSE

I Asserballe boede engang en Ridder, en rigtig raa Krabat. Han forelskede sig i en ærbar Jomfru, som ikke gengældte hans Kærlighed. Herover blev Ridderen saa rasende, at han svor, at han vilde dræbe hende. En Aften da han kom ridende fra Asserballe til Gammelgaard, traf han hende og hendes Terne, som var ude at spadsere. Han erklærede hende da igen sin Kærlighed, men Jomfruen og hendes Terne flygtede ned imod Thorsmose. Han forfulgte og indhentede dem, og i sit Raseri drog han Sværdet og kløvede Hovedet paa dem begge. Da han igen var kommet lidt til Besindelse, sprang han af Hesten, bar dem hen og kastede dem ud i Mosen, hvor de sank til Bunds. Herpaa sprang han igen til Hest og galopperede bort, men i Mørket kom han for nær til den

anden Ende af Mosen og baade Hest og Rytter sank under i Mudderet. — De to unge Piger fandt ikke Fred i den uindviiede Jord; mange har set dem komme lydløst svævende ned ad Bakken mod Mosen til det Sted, hvor Ridderen dræbte dem, og saa forsvandt de igen. —

En anden Tradition om Mordet i Thorsmose beretter: Junkeren paa Gammelgaard og Junkeren paa Kropholm (Almsted) var begge forelsket i en af Jomfruerne paa Gammelgaard. Da Junkeren fra Kropholm fik at vide, at han havde en Medbejler, pønsede han paa Hævn. Da han en Aften traf sin Rival og Jomfruen ved Thorsmose overfaldt og dræbte han dem begge. Ligene kastede han i Mosen og red bort. Man har ofte set de to elskende vandre omkring ved Mosen ved Midnatstid og man undgik helst at gaa denne Vej i Mørke.

GODE RAAD MOD HEKSE

I Niels Schmidts Hus i Kettingskov er der sket mærkelige Ting. Ejendommen har i mange Aar tilhørt Slægten Harboe. Den sidste Ejer af Slægten var Rasmus Harboe. Indtil Slutningen af 18. Aarhundrede laa Huset paa Mørkhøj, men den gamle Harboe havde ofte Uheld med Kreaturerne. En klog Kone gav ham det Raad, at bryde Huset ned og flytte hen til et andet Sted. Saa blev Ejendommen flyttet.

Rasmus Harboes Oldefader, Hans Harboe, var faret til Søs. — Han havde ogsaa Uheld med Svinene og der blev givet ham det Raad, at grave en Hvalhvirvel, som han havde bragt med hjem fra Søen, ned i Gulvet under Svinestien. Om dette har hjulpet, vides ikke, men Hvalknoglen sidder endnu under et nyt Gulv, som 1907 blev støbt over det gamle.

I samme Hus har det ogsaa været galt med Dødelighed blandt Creaturene. Om en Ukvemsperson har været Skyld deri, ved man ikke, men for Sikkerheds Skyld blev et Leblad med den skarpe Kant opad gravet ned bag Tærskelen under Stalddøren. Saa kunde der i hvert Fald ikke komme nogen Heks ind ad Døren.

Et lignende Tilfælde kendes fra Asserballe. Paa Hans

Duus Gaard havde man ogsaa Uheld, især med Smaagræsene, der ofte døde. En Kone fra Byen kom ofte i Stalden, og ofte klappede hun de smaa Grise paa Ryggen. Almindeligvis var man bange for hende, og man fortalte Mand og Mand imellem, at hun kunde hekse.

Gaardmanden fik samme Raad, som Harboe i Kettingskov, at nedgrave en Le med Skarpsiden opad bag Indgangen til Stalden. — Da Konen kom næste Gang, kunde hun ikke komme over Terskelstenen.

(Meddelt af Rasmus Harboe, 1941).

DER VARSLEDES DØD I SNEDKERVÆRKSTEDET

I Snedker Hans Harboes Værksted i Kettingskov er der flere Gange sket mærkelige Ting. En Eftermiddag kom Harboe ind til sin Kone, satte sig ned og sagde. »I Dag dør der en, i Morgen skal vi igen lave en Ligkiste«. — Oppe paa Loftet over Værkstedet stod en Gryde med Kistesvætte. Mesteren havde hørt at Laaget, der laa over Gryden, klaprede. — Det var et sikkert Tegn. — Kort efter kom en Mand og meddelte, at gamle Sander sen var død, og Mesteren skulde komme for at tage Maal til Kisten. — Flere Gange har man hørt Grydelaaget klapre, og hver Gang har der været Lig.

En Dag hørte Svigerdatteren, at der blev arbejdet paa Værkstedet, da hun vidste, at ingen kunde være paa Værkstedet, gik hun derover, men der var ingen og Rummet var lukket. — Da hun fortalte dette til Mesteren sagde han: »Nå, saa ska' vi te' å law Kist' enat«. — Det slog til. Samme aften kom der Bud, at Fru Duus i Nr. Kettingskov var bleven stanget af en Ko, der sprang hende op paa Ryggen, hvorved hun brækkede Ryghvirvlen og var død med det samme. Harboe maatte samme Aften begynde med at lave Kisten.

En anden Gang (omkr. 1902) hørtes Skridt udenfor og et Tag i Værkstedsdøren, men der var ingen. Man vidste, at der igen var Lig i Byen. Næste Formiddag hørtes samme Lyd, en Mand kom og meldte at »gamle Lars« i Asserballeskov var død og Snedkeren skulde lave Kisten.

(Meddelt af Rasmus Harboe, 1941).

LIGVARSEL

Smedemester Jørgen Hansen i Asserballe beretter:

»Mine Svigerforældre havde et lille Sted paa Randsbjerg ved Tandslet, men Svigerfaders Fader boede i Kettingskov. En tidlig Morgen da min Svigerfader kom ud af Huset, hørte han Sang i Retning af Pæleværk. Han lyttede og kunde da tydeligt høre at det var en Ligsalme, der blev sunget, og blandt Stemmerne skælnede han klart den gamle Per Degns i Asserballe, der overdøvede de andre. Han gik ind og fortalte det til sin Kone, og hun forstod straks at det var et Dødsvarsel for den gamle i Asserballe. Svigerfader syntes ikke det kunde stemme, da Retningen efter Pæleværk er modsat den efter Asserballe. — Et Par Dage senere kom der Bud, at den gamle var død. Dagen før Begravelsen kom der en saa hæftig Snestorm, at det var umuligt at komme den korteste Vej til Asserballe; de maatte køre Vejen gennem Pæleværk. Ved Begravelsen blev just samme Salme sunget, som Svigerfader havde hørt hin Morgen, og Per Degn fra Asserballe var ogsaa med.

EN GOD MEDICIN

Metmari Madsen i Kettingskov var syg og havde Lægen. En Karl havde paa Apoteket i Augustenborg hentet Medicin til den syge Kone. Han havde undervejs haft det Uheld at slaa Glasset itu. Da han ikke havde Lyst til at gaa den lange Vej tilbage for at faa ny Medicin, besørgede han sig et tomt Glas, som han fyldte med Vand fra et Vandsted. »Mon det nu skal hjælpe?« spurgte den syge Kone. »Ja, lille Metmari«, svarede Manden, »der skal Tro til!« — Hun fik, hveranden Time, en Spiseskefuld efter Lægens Anordning, og Metmari blev rask igen.

Stedet, hvor Manden fyldte Flasken, kaldes »Elleskovs Vandsted«. Det ligger ved den gamle Landevej Øst for Chr. Clausens Gaard i Sdr. Kettingskov.

(Meddelt af H. Harboe, 1939).

LYBO'S LANDING

I Nr. Kettingskov fører Vejen ned mod Stranden til »Lybo's Landing«. Her var Landingspladsen for Lyboerne, naar de med deres Baade kom til Als. —

Man kender endnu den Talemaade »Pas å« — eller »Strøv dej, fo no komme e Lyboe!« Maaske dette hidrører fra en fjern Tid, da de smaa Øer under Fyn kunne have noget af den gamle Vikingskik og derved være en Skræk for de alsiske Kyster. Det kunde jo ogsaa være en Opfordring til at komme ned til Stranden og hjælpe dem Baaden i Land, naar man saa dem komme sejlene. »Lybos Lejning« betegner den Dag i Dag Stedet.

DA METMARI MADSEN BLEV BEGRAVET

Metmari Madsen i Kettingskov var død og skulde begravnes paa Ketting Kirkegaard. Det var jo en lang Vej, og da Følget kom til Gammelgaard Kro, var man enig om at tage et lille Pust. Vognen med Metmari's Kiste holdt udenfor, mens man gjorde sig til gode med de vaade Varer. Stemningen var temmelig løftet, da man skulde køre videre. Det gik endda saa galt, at nogle Mænd satte sig op paa Kisten og de sang »Den gang jeg drog afsted«, da Vognen satte sig i Bevægelse.

Da Liget kom til Kirkegaarden og Kisten skulde sænkes i Graven, var Folkene ikke helt ligevægtige. Det mærkede Præsten nok, da han med værdig Stemme sagde: »Lader os gaa herfra, ellers falder de sandelig ned i Graven!« — Præsten har dog ladet sig overtale til at blive og foretage Jordpaakastelsen.

Præstens Ord, »lader os gaa herfra, ellers falder de sandelig ned i Graven«, lever endnu i Folkemunde i Kettingskov.

(Meddelt af H. Harboe).

HAN HAVDE IKKE GLEMT SIT MODERSMAAL

En Karl fra Asserballe havde aftjent sin Værnepligt ved et prøjsisk Infanteriregiment i Königsberg. Da han kom hjem, bildte han sig selv og sine Omgivelser ind, at han havde glemt sit alsiske Modersmaal og han talte kun

tysk. Hjemme paa Gaarden blev det betragtet som en besynderlig Begivenhed. Man spurgte ham om det ene og andet, hvad det hedte paa tysk og Nis gav velvilligt Svar. — Ved Ladeporten stod en Rive og man spurgte ham, om han kunde huske, hvad den kaldes paa dansk. Han svarede: »Das ist eine Harke«. Medens de stod og talte derom, kom Nis til at træde paa Rivens Tænder, der vendte udad og Følgen var, at Skaftet med et vældigt Smæk traf hans Pande. I det samme udbrød Nis paa godt Alsisk: »Saa få Fa'nen — den forbån'de Ryw!«

(Meddelt af Kustode Harboe, Sønderborg).

LADEVIG FORTÆLLER OM DE ASSERBALLE BØNDER

I Bro boede der for mange Aar siden en Mand ved Navn Ladevig, formodentlig en Omskrivning af Ludvig. Han var en stor Spasmager, og der fortælles mange Historier om ham, der just ikke alle er lige høviske og slebne. Ladevig var efterhaanden bleven ikke saa lidt fugtig, og da han ikke var velsignet med meget Jordegods, søgte han at skaffe sig sit Øl og sin Brændevin ved Hjælp af forskellige Kneb, mangan Gang ogsaa ved at fortælle en Historie. Han opholdt sig meget i Bromølle Kro, hvor Bønderne ofte tog ind for at faa en Taar paa Vejen hjem fra Sønderborg. Der vankede som Regel saa ogsaa en Taar til Ladevig.

En Dag kom én af de Asserballe Bønder, der nok selv vilde nyde en Taar, men iøvrigt var bekendt for sin Paaholdenhed, ind i Bromølle Kro, hvor Ladevig som sædvanlig opholdt sig. Der vankede dog ikke noget Skænk. Hverken Stiklerier eller Prellerier hjalp. — »Men en sandfærdig Fortælling vil du vel nok have, din nærige Rad«, spurgte Ladevig. Det vilde han godt, som de fleste dengang.

»Du véd jo, begyndte Ladevig, at din Nabo døde for nogen Tid siden«. Jo, det vidste han da. — »Men du véd ikke, hvorledes det er gaaet ham. Se, det skal jeg fortælle dig. Saa snart han var død, skyndte han sig op til Himlen. Vejen dertil var smal og elendig holdt, men dog ikke

meget daarligere end i Asserballe Sogn, hvor Godtfolk jo næsten ikke kan komme frem, fordi I gerrige Bønder holder Vejene saa daarligt. Om Sider naaede han dog til Himlens Port, hvor han blev modtaget af St. Peter. Han nævnte sit Navn, og hvor han var fra. — Hvorfra? — sagde St. Peter. Asserballe, gentog han. Naae, Asserballe, sagde St. Peter, og gik saa ind for at se efter, om han kunde tage imod ham. Et Øjeblik efter kom han dog tilbage: Dit Navn er ikke saa usædvanligt, men var det Asserballe, du sagde, du var fra. Jo, saaledes var det. Hm. hm, sagde St. Peter, ja, saa maa jeg vel se efter igen.

Nu varede det meget længe, inden St. Peter kom, og han saa meget vred ud. — Det sømmer sig meget ilde, sagde han, at du, som vil i Himmerig, kommer hertil og opgiver et Bynavn som dit Hjemsted, som vi slet ikke kender her. Nu blev den Asserballe Bonde urolig, grædende forsikrede han, at han talte Sandhed, naar han paastod, at han var fra Asserballe, men St. Peter forsikrede, at der ikke fandtes et saadant Navn, og at Manden enten var fuld eller vilde skjule, hvor han var fra, ved at opgive et falsk Hjemsted.

Saa fløj der en lykkelig Tanke gennem Bondens Hoved. St. Peter var allerede ved at ville smække Døren i for Næsen af ham, da han grædende raabte: Men spørg da Vorherre, han véd jo alting, og ogsaa, at der er en By som hedder Asserballe! St. Peter gik saa atter ind i Himlen, og kom straks efter tilbage og sagde: Jo, det er rigtig nok, at der er en Landsby, som hedder Asserballe, men det er ogsaa undskyldeligt, at jeg ikke kunde huske den og ikke fandt den ved at slaa efter, for det er over 300 Aar siden, at én af de gerrige Bønder i Asserballe er kommen i Himmerig.

Saa fik Ladevig lige godt en Taar Øl og en Snaps.

BUSSE OG GRETMAI

To Farver er fremherskende i de alsiske Bondehjem, baade paa Døre, Panel og Møbler: rødbrunt og graa-blaat.

Paa Midt- og Østals er disse Farver endnu kendt un-

der Navnene »Busserødt« og »Gretmaiblaat«. De stammer fra Asserballe, omkr. 1870.

Der boede Graver Niels Busch og hans Hustru Grete Marie, de var almindelig kendt som »Busse« og »Gretmai«. Naar Busse skulde male et eller andet, vilde han have den rødbrune Farve, medens Gretmai altid holdt paa den blaagraa. Det kunde undertiden blive et Strids-spørgsmaal, men hjemme har Gretmai nok faaet sin Vilie sat igennem, da alt, hvad hun havde i Huset, var malet i graablaat. — Efter disse to Mennesker har de to gamle alsiske Farver faaet Betegnelsen »Busserødt« og »Gretmaiblaat«.

En mere ren blaa Farve er »Asserballeblaat«, der ligeledes er almindelig bekendt under dette Navn. Det var i Asserballe en yndet Farve omkr. Midten af forrige Aarhundrede, mere livlig og venlig end Gretmais.

Om Busse kendes mange Historier. Han var slem til at drikke over Tørsten. En Dag kom han beruset hjem og Gretmai har maaske været lidt højt oppe med sine Bebrejdelser, for Busse smed sig hen paa Gulvet og vilde ikke svare. Gretmai var bange for, at han var død, hun løb hen til Naboen, Per Klejnsmed, og bad ham hjælpe. »Hint en Brødkniv«, sagde han til Gretmai, »o la wos prøw å stik ham i e Hals, saa kå vi si'e om han æ dø«, men i det samme sprang Busse op og raabte: »Pede, Pede, hvad gø' do!«

Han var langt fra død.

Gretmai havde næsten ingen Bund under Træskoene, men der var ikke Tale om, at Busse vilde give hende et par nye, »få de va'r it læng' fø do dø'e«, sagde han. — Men Gretmai overlevede sin Mand i en Aarrække og hun har vel nok senere faaet et par nye Træsko.

Busse havde som Graver ingen fast Takst, naar han gravede til Lig. Folk gav efter deres Forhold og som de syntes, var Skik og Brug. Naar man efter Begravelsen kom og betalte Busse, fik man Kaffe. »Almindelige« Folk fik den sort, men naar det var en Bonde eller mere velhavende Sognsmand, fik han en klat Smør i Kaffen. Fløde i Kaffen var Luksus hos Busses.

En af Busses Kumpaner var Skræder Christen Christensen Grau i Asserballe. Han kunde ikke udtale r, men brugte derfor j. Naar han nævnte sit Navn, sagde han Chjesten Chjestensen Gjau. Der havde været Skovauktion i Gammelgaard Kro. Chresten Grau var med og blev, som ikke sjældent skete, fuld. Han gik hjem over Munkegaardskobbøl og faldt i en Grøft. Der blev han fundet af Skomager Mortensen fra Asserballe, som hjalp ham op og bragte ham hjem. Busse blev vred paa Skomageren derover og beskyldte ham for at han havde snydt ham for en Daler. — Hvis Christen var bleven liggende og død i Grøften, saa skulde Busse have gravet Hullet til ham paa Kirkegaarden og derfor havde han faaet en Daler. Den Fortjeneste var han gaaet Glip af og Busses Vrede var altsaa berettiget.

(Meddelt af Rasmus Harboe, Kettingskov).

*HISTORISK SAMFUND FOR ALS OG
SUNDEVED - 1958—59*

13. marts 1958.: Historisk Samfund for Als og Sundeved fejrede sammen med Museet på Sønderborg Slot 50-års dagen for Samfundets og Museets fælles stiftelse i 1908. Dagen indledtes med nedlægning af kranse på de to afdøde formænds og stifteres grave. Om formiddagen afholdtes en reception på museet, hvor der blev holdt en række taler, og hvor især Samfundets formand og museets mangeårige leder, Jens Raben, blev hyldet. Der var sendt en række smukke gaver og hilsener til dagen.

Om aftenen holdtes generalforsamling under ledelse af J. Raben. Af beretningen fremgik, at medlemstallet var steget til 481. Iøvrigt omtaltes kort årets begivenheder: udsendelsen af hefte 36 i serien »Fra Als og Sundeved«, en sommertur til Løgumkloster-Trøjborg, en eftermiddagstur til Vibæk mølle med møde i Guderup og endelig et fællesmøde med Foredragsforeningen, hvor professor dr. phil. P. V. Glob fortalte om Bahrein. Regnskabet balancerede med 5.255,91 kr. og kassebeholdningen var på kr. 7.364,56. — Valgene var genvalg. Efter kustode H. Harboes død var suppleanten, læge H. Roesdahl, Tandslet, indtrådt i bestyrelsen.

Efter generalforsamlingen gav Samfundet et stort kaffebord og museumsdirektør Jørgen Paulsen holdt et levende og fængslende foredrag: »Nogle træk fra Als og Sundeved i hertugtiden«.

Ved et efterfølgende bestyrelsesmøde meddelte Jens Raben, at han ønskede at trække sig tilbage som formand, og trods enstemmig opfordring fra den øvrige bestyrelse lod han sig ikke overtale til at fortsætte, men lovede at blive i bestyrelsen. Bestyrelsen konstituerede sig derefter med landsretssagfører Bent Miang som formand.

15. juni, 1958.: Sommerudflugten var begunstiget af fint vejr og havde samlet 180 deltagere. Turen gik til Angel. Først kørtes til Slesvig, hvor Gottorp Slot og museum blev besøgt. Derefter fortsattes over Arnæs-Kappel ind gennem Midt-Angel med kirkebesøg i Sørup og Munkbrarup til Langballeå.

11. oktober 1958.: 167 medlemmer deltog i en aftenudflugt over Sottrup skole, hvor den nye udsmykning blev beset, til Sandbjerg Slot, hvor professor Troels Fink havde givet tilladelse til også at se slottet indvendig. Derefter fortsatte turen til Sottrupskov, hvor museumsinspektør J. Slettebo fortalte om Nydamfundene og første lærer C. J. Andersen om Sandbjergs historie.

8. december 1958.: Den noget forsinkede jubilæumsbog udkom. Ved et lille møde blev bogen forelagt pressen og den blev overalt pænt omtalt, ligesom den uden tvivl har andel i den fortsatte vækst i Samfundets medlemstal.

12. marts 1959.: Generalforsamling, hvor formanden, lrs. Bent Miang aflagde beretning for det forløbne år. Medlemstallet udviste en ret stærk stigning, og Samfundet har nu 626 medlemmer. Dette betyder både en styrkelse af Samfundets kontakt med alle historisk interesserede på vor egn og en økonomisk afstivning, der muliggør udvidet arbejde, og bestyrelsen håber da også fortsat at kunne holde et lavt kontingent. Formanden nævnte, at Samfundet er blevet optaget som medlem af Dansk historisk Fællesforening, og omtalte, at han var blevet opfordret til at repræsentere Samfundet i det udvalg, som boligministeren har nedsat til undersøgelser m. h. t. Sønderborg Slots eventuelle restaurering. Kassereren, sparekassefuldmægtig P. Schlanbusch aflagde regnskabet der balancerede med 15.652,48 kr., incl. regn-

skab for jubilæumsbogen, med en kassebeholdning på 3.402,30 kr. Valgene var alle genvalg.

Efter generalforsamlingen holdt museumsinspektør Finn Askgård, Tøjhusmuseet, et interessant foredrag: »Krigen 1658—59 og Jyllands besættelse«, hvor han også kom ind på begivenhederne omkring Sønderborg.

B. Miang.

MUSEET PÅ SØNDERBORG SLOT - 1958—59

Museet deltog i festligholdelsen af 50-årsdagen for Museets og Historisk Samfund for Als og Sundeveds fælles stiftelse. Om formiddagen afholdtes en reception i museets malerisal, og derunder blev de nyindrettede håndværkerafdelinger forevist. Nyopstillingen er begyndelsen til en planlagt omflytning af museets udstillinger med det formål at få tilvejebragt en bedre kronologisk sammenhæng. Der er tanken at bytte om på de kulturhistoriske samlinger og samlingerne fra første og anden verdenskrig. På den måde kommer de historiske samlinger til at danne et samlet hele, rækkende fra oldtid til nutid, og opstillet i den rette kronologiske sammenhæng.

Samtidig vil det forhåbentlig blive muligt i øget omfang at skaffe genstande til belysning også af Sønderjyllands forhold mellem og før krigene, så museet virkelig bliver »Museet for Sønderjyllands historie«. Samtidig opnås, at de kulturhistoriske samlinger udstilles for sig selv og derved giver et sammenhængende indtryk af kulturforholdene på Als og Sundeved i ældre tid. Som en tredje afdeling af museet kommer så den nye malerisamling, der er i god vækst.

Denne nyordning påbegyndtes således til jubilæet, men der vil selvfølgelig gå mange år, før den er afsluttet, og i mellemtiden vil der blive en del uorden i opstillingerne. Samtidig vil adskillige ting midlertidig være gemt hen, fordi det har vist sig nødvendigt at ledsage omflytningen med en omfattende konservering af talrige genstande, således at museets indhold også kan sikres for de kom-

mende generationer. F. eks. er i øjeblikket største delen af landbrugsafdelingen utilgængelig af den grund.

Museet har i mange år haft jævnt stigende besøg og det er fortsat også sidste år. I finansåret 1958—59 var besøgtallet på 59.379 og entreindtægten var kr. 40.331,— begge dele rekord i museets historie. Interessen for museet har også vist sig ved adskillige værdifulde og interessante gaver til samlingerne, såvel til de historiske som til de kulturhistoriske.

Desuden har museet indkøbt flere ting, fortrinsvis til den kulturhistoriske afdeling og til kunstafdelingen. Den sidste, der jo er museets nyeste afdeling, er øget med indkøb af 5 malerier. Afdelingen råder nu over ca. 65 malerier, hvoraf de 17 er deponerede, 8 akvareller og raderinger, og endelig 18 buste af H. V. Bissen. Blandt nyanskaffelserne er der grund til at nævne et billede af C. W. Eckersberg; »Dansk orlogsskib udfør Taffelbjerget«. Museet har herved erhvervet sit første Eckersbergbillede og kan med de før deponerede nu fremvise fire billeder, malet af »den danske malerkunsts fader«.

En væsentlig forbedring i museets arbejdsmuligheder har den nye museumslov betydet, idet statstilskuddet efter denne lov er steget ganske væsentlig, først og fremmest som følge af, at også de lokale tilskud er steget mærkbart. Samtidig betyder museumsloven på mange måder øget krav til de større lokalmuseer. Dette gælder bl. a. udarbejdelsen af et seddelkartotek på ca. 30.000 sedler plus adskillige 1000 i hjælpekartoteker. Museet har også i henhold til den nye museumslov indsendt ansøgning om anerkendelse som landsdelsmuseum for Nord-slesvig. Det er så tanken, at Haderslev Museum skal være landsdelsmuseum for oldtidens vedkommende og Museet på Sønderborg Slot for tiden efter år 1000 — en sagligt særdeles velbegrundet deling.

Foruden de øgede lokale tilskud og de som følge heraf øgede statstilskud har museet haft den store glæde at modtage flere ekstraordinære bevillinger. For det første har museet modtaget særlige statstilskud til en begyndende indretning af et konserveringsværksted og til på-

begyndelsen af konservering af museets fine samling af middelalderlig kirkeinventar. Sidstnævnte opgave er beregnet til at koste 10.000,— kr. og heraf er foreløbig bevilget den første fjerdedel. Blandt de figurer, der har været til konservator, kan nævnes den lille krucifiksfigur fra Oksbøl og de 8 helgeninder fra Adsbøl. Den største ekstrabevilling er kommet fra konsul Georg Jorck og hustru Emma Jorcks Fond, idet museet herfra har modtaget en kærkommen og yderst tiltrængt bevilling til håndbiblioteket på 10.000 kr. Heraf er i året 1958—59 brugt for 5.196,97 kr. og en lang række uundværlige håndbøger er anskaffet for dette beløb. Et godt håndbibliotek er ikke blot en lettelse i det daglige, men også en nødvendig forudsætning for det videnskabelige arbejde, som også må finde sted på museum, hvis samlinger rummer så mange værdier. Endelig har museet fra Dansk Esso Fond modtaget et beløb til indkøb af fotoudstyr. Men på dette punkt har museet endnu mange uopfyldte ønsker, før man kan sige, at det tekniske udstyr er på højde med tidens krav.

Museet på Sønderborg Slot har i det forløbne år fortsat sin kraftige udvikling og står, takket være de mange tilskud, både de ordinære og de ekstraordinære, vel rustet over for de mange opgaver, som stilles et stort moderne museum. Men først og fremmest har museet grund til at takke den aldrig svigtende interesse, der møder dets arbejde overalt på Als og Sundeved, og som det møder så ofte, ikke blot på jubilæumsdage, men ligefuldt i det daglige arbejde. Uden denne lokale interesse var en væsentlig del af museets grundlag faldet bort. I museets jubilæumsår er det derfor al grund til at se lyst på dets fremtid.

J. Slettebo.

FØLGENDE ANNONCØRER

fra Firmaer og Haandværk, Handel og Industri
har virksomt bidraget til, at dette Skrift kunde
udgives.

Vi takker for Hjælpen og beder vore ærede
Læsere om at støtte disse Annoncører.

Udgiveren

J.H.KOCK ^{A/S}

MANUFAKTUR — UDSTYR — TRIKOTAGE

Grundlagt 1897

EL **INSTALLATIONER**
REPARATIONER

Elektro **JAUERNIK**

Aut. EL-installatør

Garanti - Kvalitet - Service
Rønhaveplads . Sønderborg
Telefon 2 15 27

DUPLIKERING

DUPLI-Clausen

Jernbanegade 18 . Sønderborg . Telefon 2 19 23

N. K. KRISTENSEN

MALERMESTER

(Carl Hansens Eftf.)

Telefon 2 34 17 — Sønderborg

GULDSMEDEMESTER

FRITZ MATZEN

Perlegade 33

Sønderborg

FORENINGS- OG SELSKABSKØRSEL
AF ENHVER ART I IND- OG UDLAND

Jünkes turistikørsel

Sønderborg

Telefon 2 10 60

WILLY WEISS

FOTO — DROGERI

Rådhusstorvet - Sønderborg - Tlf. 2 24 38

Skandinavisk Kaffe

SØNDERBORG

Tlf. 2 11 80

H. HOLBECK

El-installationsforretning

St. Rådhusgade 12

Tlf. 2 23 68 . 2 10 48

Alt i LYSEKRONER - LÆSELAMPER - SKÆRME
EL-VARMEARTIKLER. Alt i EL-installationer udføres

EMIL RUGE

FARVER
TAPETER

— gælder det
farver,

så gå til
fagmanden

v/I. Wagnsboldt

H. Willesen & Søn

Høruphav pr. Kirkehørup

TRÆLAST — BYGNINGSARTIKLER

Sønderborg

Forniklingsanstalt

Telefon 2 35 44

Radio
CHRISTENSEN

Nordborg . Tlf. 5 14 26

BLOMSTERFORRETNINGEN

»IRIS«

Jernbanegade 17 - SØNDERBORG - Telf. 2 22 66

OTTO WOLF

Slakteri - Pølsemageri

St. Rådhusgade - Telf. 2 33 07
SØNDERBORG

A. PALLESEN

Aut. elektroinstallatør

Augustenborg — Telf. 9

CYKLER - KNALLERTER - MOTORCYKLER
SYMASKINER

Hans W. Petersen

Nordborg

Tlf. 5 15 15

O.H.WELLENDORF

Trikotagehuset
TELF. 5 15 79
NORDBORG

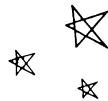
HANS KNUDSEN

SØNDERBORG

Telf. 2 30 40 (10 lin.)

A/s Sønderborg Trælasthandel

Tlf. 2 27 76 - 2 27 77 - 2 27 78

I GULDPOSEN

W. Ravngsaard

Perlegade 48 - Tlf. 2 12 65

Snedkerværksted for Inventar, Møbler og Venylgulve

udfører alt i kvalitetstryk

fra visitkort til bøger . . .

Vi har veluddannede fagfolk, som altid står til Deres rådighed —

Ring til os! Deres ordre er i gode hænder

SØNDERBORG

Rådhusstorvet 3 — Tlf. 2 26 75*

Fr. Tingleff

KAFFERISTERI

SØNDERBORG

DROGER . PARFUMER . SYGEPLEJEARTIKLER
FOTO . KINO-SPECIALAFDELING

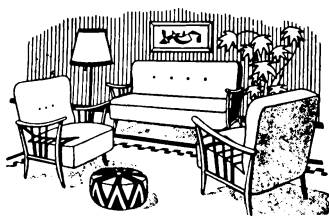
Fa. Peter Kock jr.

||||| **SØNDERBORG** |||||

Perlegade 25 - Telefon 2 28 58

SØNDERBORG

MØBLER

GULVTÆPPER

MALERIER

Kom ind og se vort store Udvalg og de smaa priser!

MARIEGADES MØBELLAGER

Mariegade 1

SØNDERBORG

Telf. 2 20 76

H. Bleshøj & Søn

URMAGER . GULDSEMED . OPTIKER

St. Raadhusgade 14 . Sønderborg . Telf. 2 36 66

Lorenzi & Scarabello

TERRAZZO OG KUNSTGRANIT

Alsgade 9

Værksted: Alsgade 3

Telf. 2 23 43

Hans Hansen & Co A/S

DAME- OG HERREKONFEKTION

Telf. 2 27 72

Sønderborg

— det førende Handelshus!

NATORP
AUT. INSTALLATØR

Lille Rådhusgade 43
Sønderborg

SPECIALFORRETNING I ELEKTRISKE INSTALLATIONER

Al-ting i EL-ting

LAMPER
LYSEKRONER
KØLESKABE
KOMFURER

og alt dertil
hørende!

WEISS

TANDTEKNIKER

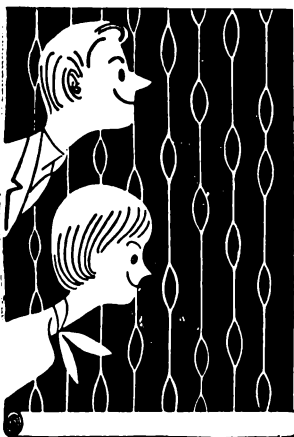
Jernbanegade 16

Telefon 2 23 05

1/5 Broager Trælasthandel

BROAGER — TELF. 34

Broager Spare- og Laanekasse

Se — og køb tapet hos

Tlf. 2 29 18 - Perlegade 63

ALS-GULVSERVICE

v/ TØMRERMESTER V. JENSEN

Ørstedsgade 17

Telf. 2 24 04

NORDBORG SPAREKASSE

Netzler Eftersk.

Sønderborg

Telf. 2 36 77 (Fl. Linier)

— PAPIR EN GROS —

S. I. T. O. S.

Sønderborg Internationale Turist- og Selskabskørsel
Selskaber fra 12 til 200 Personer
befordres i egne Vogne

M. G. HERMANSEN
Telf. 2 15 60

Helmer & Jørgensen

SØNDERBORG NØRDBØRG

. . . altid først med Nybeder!

FJERNSYN — RADIO — MUSIK

Brødr. Jørgensen

St. Rådhusgade 5-7

SØNDERBØRG

- Telf. 2 37 74

Folkebanken
for Als og Sundeved
Sønderborg

HANDELSBANKEN I SØNDERBORG
Filial af Akiteselskabet Kjøbenhavns Handelsbank

Spare- og Laanekassen for Ulkebøl Sogn
i Sønderborg

Jernbanegade 25

Telefon 2 26 44

Fr. Jochimsen

TOBAK — VIN

Perlegade 53

Sønderborg

Telf. 2 25 12

Sønderborg Mineralvandsfabrik $\frac{A}{S}$

SØNDERBORG

Axel Helmer

Kgl. Hofleverandør

SØNDERBORG

Telf. 2 37 77

Hans Jürgensen^A SØNDERBORG

Jernbanegade 26—28 . Telf. 2 17 54

HERREBEKLÆDNING . DRENGBEKLÆDNING
SPORTSBEKLÆDNING

Brændselolie

Telefon 2 21 19 — 2 21 20

Prøv mine LANDSKENDTE SØNDERJYDSKE PØLSER

Sønderborg spege-

pølse

Landleverpølse

Thüringer lever-

pølse

Rügenwalder the-

pølse

Westfalsk landskinke

Marburger

Ll. Rådhusgade 31-33, Sønderborg

DEN DANSKE LANDMANDSBANK

Aktieselskab

SØNDERBORG AFDELING

Christian Schmidt
ved *Colosseum*
Sønderborg.

Kulhandel Aktieselskab

SØNDERBORG

Tlf. 2 21 41

.... alt i fast og flydende brændsel

Shell Service Station

ved M. Hansen

Alsgade 2

SØNDERBORG

Telf. 2 19 32

Kleinstrup Petersen

Perlegade 21

SØNDERBORG

Telf. 2 27 44

URE OG BRILLER

Adolf J. Wolf

Grundlagt 1887

BYGNINGS-, MØBEL- OG INVENTAR-SNEDKERI

St. Rådhusgade 15

SØNDERBORG

Telf. 2 22 37

ULRICH Schramm

GULDSMED

Grundlagt 1843

Sønderborg — Perlegade 24

Fa. Heinrich Petersen . Sønderborg

Byggematerialer — Brændsel — Brændselolie

Telefon 2 31 03

Byens guldsmed - Byens urmager - Byens optiker

Fa. K. Grimstrup

Perlegade 19

SØNDERBORG

Tlf. 2 17 07

SPECIALITETER hos

CHR. DANIELSEN

KOLONIAL og DELIKATESSER

Perlegade 59

Sønderborg

Telf. 2 23 11

Sønderborg Bys Sparekasse

Kolonial
Køkkenudstyr

Specialitet:

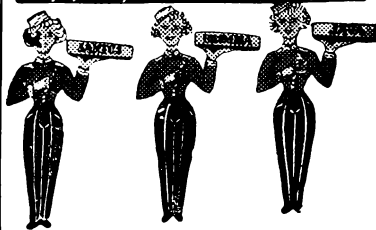
KAFFE

P. H. Kolmos

Nordborg — Telf. 20

Sønderborg
KAFFE

velgjet - friskbrændt - hver eneste dag

Sønderborg kafferisteri
Indeh. MATH. LORENZEN
Forlang den hos Deres købmand

FODTØJ så

DET STORE UDVALG — DE SMAA PRISER

SØNDERBORG KREDITBANK

Filial af Aabenraa Kreditbank A/S

Telf. 2 32 46 — 2 32 47

Besøg Colosseum

Kro i ca. 200 år

ELLEN SCHMIDT

Perlegade 39 Sønderborg Telf. 2 21 08

N. S. U. A. J. S. MATCHLESS

Motorcykler

N.S.U. PRIMA SCOOTER

QUICKLY KNALLERT

J. STAUGAARD

Sønderborg

Telf. 2 33 75

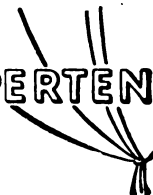
Kastanieallé 2

Gardin EKSPERTEN

K.A. JOHANNSEN

St. Rådhusgade 13
Telf. 2 38 22

J. Lauritzen

Perlegade 21 . Sønderborg

CYKLER — SYMASKINER — LEGETØJ

HOTEL ALSSUND

vis a vis Slot, Park og Strand

Sønderborg . Telf. 2 30 70

Rensning og Farvning

er en tillidssag. Gå derfor hen,
hvor kun fagfolk beskæftiges.

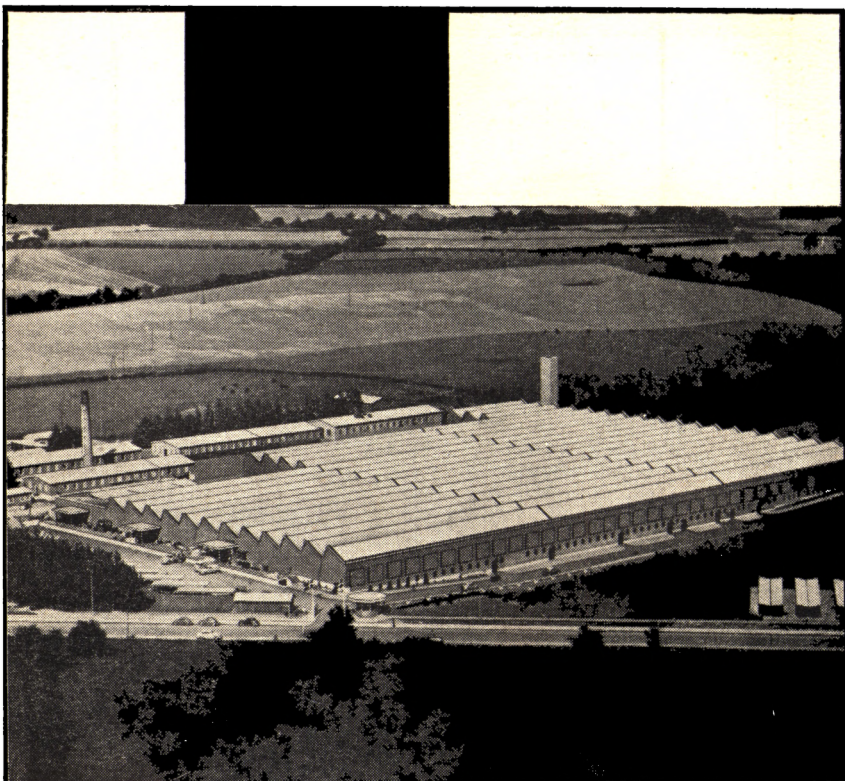
En sikker rensning så

Sønderborg Dampfarveri og kemisk Tøjrenseri

»EKSPRES«

v. CHR. JENSEN

Perlegade 80 . Telefon 2 26 00

Danfoss

**Fabrik for
automatiske
kontrolapparater
—
NORDBORG**